

כרת או מיתה, **היא** - התשובה **תולָה** - מעכבת ומשהה את הפורענות **עד שְׁיָבוֹא יוֹם הַכְּפוּרִים וַיִּכָּפֵר** 128:

משנה ט

הַאֹמֵר: אַחְטָא וְאָשׁוּב, אַחְטָא וְאָשׁוּב - שחוטא וסומך על התשובה שיעשה אחר כך - **אֵין מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ** מהשמים **לְעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה** 129. וכן האומר: **אַחְטָא וְיוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר** - **אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר** כלומר אין מסייעים בידו מן השמים שיעשה מה שראוי לו לעשות ביום הכיפורים כדי שיתכפרו לו עוונותיו.

עֲבֵרוֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם - **יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר** עליהן, אבל **עֲבֵרוֹת שְׁבִין אָדָם לְחֶבְרוֹ** - **אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר** עליהן, **עַד שְׂרִיצָה** - יפייס **אֶת חֶבְרוֹ**.

אֵת זו דְּרֵשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, (ויקרא טז, ל): **"מִכֹּל חַטָּאתֵיכֶם לְפָנַי ה' תִּתְהַרְוּ"** - מהחטאות שביניכם לבין ה' תטהרו, מכאן למדנו:

ר' עובדיה מברטנורא שמוחלין לו. ואם הזיד בלאו שיש בו מלקות, תשובה תולה וזה"כ מכפר. ואם שגג בחייבי כריתות ומיתות בית דין, החטאת מכפרת עם התשובה. ואם הזיד בהם, תשובה ויום כפורים תולין, ויסורין ממרקין. והני מילי כשלא חלל את השם, כלומר שלא חטא והחטיא אחרים, אבל אם חלל את השם אין כפרתו נגמרת עד שימות. וכל זה בזמן שאין שם שעיר המשתלח, אבל בזמן שיש שעיר המשתלח הוא מכפר על כל העבירות קלות וחמורות, חוץ מעבירות שבין אדם לחברו שאין מתכפר לו עד שירצה את חברו: **ט אחטא ואשוב אחטא ואשוב**. תרי זימני: אין מספיקין בידו וכו'. שכיון שעבר עבירה ושנה בה שוב אינו פורש ממנה, לפי שדומה עליו כהיתר:

ביאורים והרחבות

128. בגמרא (פה, ב) שואלין: אם התשובה מכפרת על "לא תעשה", בודאי תכפר על "עשה"? והשיבו: אמר רב יהודה: הכי קאמר: על עשה, ועל לא תעשה שניתק לעשה. (אך מצוות "לא תעשה" שיש בהן מלקות, דינן כחמורות, שתשובה תולה ויום הכיפורים מכפר). גרסינן בגמרא (פה, א): שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי, שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש? אמר: שלושה הן, ותשובה עם כל אחד ואחד. **עבר על עשה ושב**, אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר "שובו בנים שובבים". **עבר על לא תעשה ועשה תשובה**, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם".

עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם". **אבל מי שיש חילול השם בידו**, אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא בייסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתן".

129. בגמרא (פה, א) שואלין: מדוע שנה פעמיים "אחטא ואשוב"? ותרצו בשם רב: כיון שעבר אדם עברה ושנה בה - נעשית לו כהיתר (ולכן לא מספיקין בידו לעשות תשובה).

עברות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר. עברות שבין אדם לחברו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו.
אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל! לפני מי אתם מטהרין? מי מטהר אתכם? אביכם שבשמים, שנאמר (יחזקאל לו, כה): "וירקתי עליכם מים טהורים וטהרתם". ואומר (ירמיה יז, יג): "מקנה ישראל ה", מה מקנה מטהר את הטמאים, אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל:

סליק מסכת יומא

דוגמא

מִקְבֵּלֶת טְמוּאָה וְאִין מְסַכְכִין בָּהּ, אַבֵּל אַם עֲשָׂא בַפִּירוּשׁ לְסַכּוּךְ - מְסַכְכִין בָּהּ וְאִינָה מִקְבֵּלֶת טְמוּאָה²²:

פרק שני

מצות ישיבה בסוכה

משנה א

הַיֵּשֶׁן²³ תַּחַת הַמְּטָה בְּסֶפֶה, לֹא יֵצֵא יָדָי חוּבְתוֹ לִישֵׁב בַּסּוּכָה, שֶׁהַמִּיטָה הִיא כְּאוֹהֶל הַמַּפְסִיק בֵּינוֹ לַסֶּכֶךְ²⁴. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: נוֹהֲגִין הָיִינוּ, שֶׁהָיִינוּ יְשָׁנִים תַּחַת הַמְּטָה בְּפָנֵי הַזְּקָנִים, וְלֹא אָמְרוּ לָנוּ דְבַר מִשּׁוּם שֶׁלְדַעְתּוֹ הַסּוּכָה הִיא דִּירַת קִבֵּעַ, וְאִין הַמִּיטָה שֶׁהִיא אוֹהֶל עֵרָאִי מַבְטֵלֶת אוֹתָהּ. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן: מַעֲשֵׂה בְּטָבִי עֲבָדוֹ הַכֹּנְעֵנִי שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה יֹשֵׁן תַּחַת הַמְּטָה שֶׁבַּסּוּכָה, וְאָמַר לְהֵן רַבֵּן גַּמְלִיאֵל לְזָקְנִים: רְאִיתֶם טָבִי עֲבָדִי, שֶׁהוּא תִלְמִיד חָכֵם וְיוֹדֵעַ שֶׁעֲבָדִים פְּטוּרִים מִן הַסֶּפֶה, לְפִיכֵךְ יֹשֵׁן הוּא תַּחַת הַמְּטָה.

וְלִפֵּי דְרַבְּנָנוּ לְמַדְנֵנוּ - אִף עַל פִּי שֶׁרַבֵּן גַּמְלִיאֵל לֹא הִתְכוּוֹן לְהוֹרוֹת הַלֶּכֶה בְּדַבְרֵיו אֲלֵא לְשַׁבַּח אֶת טָבִי עֲבָדוֹ, בְּכָל מְקוֹם אֲגַב אוֹרְחָא לְמַדְנֵנוּ שֶׁהָיִשֵׁן תַּחַת הַמְּטָה, לֹא יֵצֵא יָדָי חוּבְתוֹ²⁵:

ביאורים והרחבות

22. **סיכום:** נמצא שבמחצלת קטנה לדעת כולם סתמה לשכיבה, ואין מסככים בה אלא אם כן עשאה בפירוש לשם סכך. ונחלקו במחצלת גדולה: לתנא קמא - סתמה לסיכוך, ולרבי אליעזר - סתמה לשכיבה.
23. **הקדמה:** השינה בסוכה היא בכלל מצוות ישיבה בסוכה, שעיקר ישיבת הסוכה היא אכילה שתיה ושינה. משנתינו דנה בדין הישן תחת המיטה שבסוכה.
24. בגמרא (ב, כ) למדין בשם שמואל, שמשנתנו מדברת במיטה גבוהה עשרה טפחים, אבל אם גובהה פחות מעשרה טפחים אינה חשובה אהל להפסיק.
25. בגמרא (ב, כא) למדין מברייטא: תניא, אמר רבי שמעון: משיחתו של רבן גמליאל למדנו שני דברים, למדנו שעבדים פטורים מן הסוכה, ולמדנו שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו. ומזה שאמר רבי שמעון "משיחתו" ולא "מדבריו" - מילתא אגב אורחיה קמ"ל, כי הא דאמר רב: מניין שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד - שנאמר (תהלים א, ג): "ועלה לא יבול" (ללמד שגם העלה שהוא דבר קל שבאילן, חשוב הוא).

ר' עובדיה מברטנורא מסככין בה: רבי אליעזר אומר אחת גדולה ואחת קטנה. סתמן לשכיבה. ועשאה לשכיבה דקאמר, כלומר עשויות הן מתחלתן סתמא לשכיבה, הלכך אף הגדולה מקבלת טומאה ואין מסככין בה. ואם פירש שהיא לסיכוך מסככין בה. ואין הלכה כרבי אליעזר: **ב א הישן. לא יצא ידי חובתו.** ובלבד שתהא המטה גבוה עשרה טפחים, דאז היא חשובה אהל ונמצא אהל מפסיק בינו לבין הסוכה. ועיקר מצות סוכה, אכילה, שתיה, שינה: נוהגים היינו כו'. דקסבר לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. ואין הלכה כרבי יהודה: עבדים פטורים מן הסוכה. דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, וכל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה: ולפי דרכנו למדנו. אע"פ

משנה ב

הַסּוּמָן סָפְתוּ בְכַרְעֵי הַמִּטָּה - שהשעין את הסכך על גבי כרעי המיטה, וכשמטלטל המיטה, כל הסוכה זזה עימה, הסוכה **כְּשֶׁרָהּ**. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם** עומד הסכך על דפנות המיטה, באופן שאינה יכולה הסוכה **לְעֹמֵד בְּפָנֵי עֲצֻמָּה** ללא המיטה, הסוכה **פְּסוּלָה** משום שאינה דירת קבע, ולשיטתו סוכה צריכה להיות דירת קבע²⁶.

סָפָה הַמְדוּבְּלָלָת - מבולבלת, שענף עולה וענף יורד ומתוך כך חמתה מרובה מצילתה - רואים את הענפים כאילו מסודרים זה לצד זה בשווה, ואז צילתה מרובה מחמתה²⁷, **וְשֶׁצִּלָּתָה** - וכן סוכה שצילתה **מְרֻבָּה מְחַמָּתָהּ**, למרות שהסכך מועט - **כְּשֶׁרָהּ**²⁸.

ר' עובדיה מברטנורא
שלא אמר אלא לשיחת חולין בעלמא, שהיה משתבח בעבדו, למדנו שהישן תחת המטה כו':
ב רבי יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה. רבי יהודה לטעמיה דאמר סוכה דירת קבע בעינן. ואין הלכה כר' יהודה: מדובללת. שלא השכיב הקנים יחד זה אצל זה, אלא קנה עולה וקנה יורד ומתוך כך חמתה מרובה מצלתה, ואשמעינן מתניתין דאמרינן רואים כאילו היו מושכבים בשוה ואם אז צלתה מרובה כשרה:

סוכה **הַמְעֵבָה כְּמִין בֵּית** - שהסכך שלה עבה כתקרת הבית, **אֵף עַל פִּי** שהסכך

ביאורים והרחבות

26. בגמרא (כא, ב) שואלין: מאי טעמא דרבי יהודה? והשיבו: פליגי בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל. חד אמר: **מפני שאין לה קבע** (אין המיטה חזקה דיה לקבל את הסכך, והרי רבי יהודה סבור שסוכה צריכה להיות כדירת קבע, ואם עשאה בכרעי המיטה אין זה קבע, וכך ביארנו למעלה). וחד אמר: **מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה** (לא רק סכך המקבל טומאה פסול, אף אם הסוכה נשענת על דבר המקבל טומאה פסולה). ההבדל ביניהם, כגון שנעץ בקרקע שפודין של ברזל וסיכך עליהם, למאן דאמר מפני שאין לה קבע, הרי בשפודין יש קבע וכשרה. למאן דאמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה, הרי אף כאן מעמידה בדבר המקבל טומאה ופסולה.

27. בגמרא (כב, א) למדין: מאי מדובללת? אמר רב: **סוכה עניה** (סככה דליל). ושמואל אמר: **קנה עולה וקנה יורד** (וכך ביארנו למעלה). רב שונה את החלק הזה של המשנה כדין אחד: סוכה מדובללת, מאי מדובללת? שצילתה מרובה מחמתה - כשרה. ושמואל שונה את המשנה כשני דינים: מאי מדובללת? מבולבלת (קנה עולה וקנה יורד), וכן סוכה שצילתה מרובה מחמתה - כשרה.

ולגבי דין סוכה מבולבלת, נחלקו אמוראים עד כמה מרחק יהיה ביניהם ועדיין תהיה הסוכה כשרה. אמר אביי: לא שנו (היתר שסככה עולה ויורד) אלא שאין בין זה לזה (בין הקנה העליון לקנה התחתון) שלושה טפחים, אבל יש בין זה לזה שלושה טפחים - פסולה. אמר רבא: אפילו יש בין זה לזה שלושה טפחים - לא אמרן אלא שאין בגגו טפח (שבקנה העליון אין רוחב טפח), אבל יש בגגו טפח - כשרה, דאמרינן חבוט ורמי (רואים אנו כאילו השליכו את הסכך העליון והשפילוהו להשוותו לתחתון).

28. בגמרא (כב, ב) מדייקים מהמשנה: דווקא אם הצל מרובה על החמה - כשרה, **הא אם היו הצל והחמה שווים זה לזה - פסולה**. וקשה מהמשנה הראשונה במסכת: "ושחמתה מרובה מצילתה - פסולה", **הא אם היו החמה והצל שווים הרי היא כשרה?** ותרצו: כשפסלו מדובר

צפוף כל כך עד שֵׁאִין הַכּוֹכְבִים נִרְאִים מִתּוֹכָהּ, אף שאין זה לכתחילה, בכל זאת הסוכה פְּשָׁרָה:

משנה ג

הַעוֹשֶׂה סִפְתּוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגוּלָה אף על פי שהיא מיטלטלת ואינה קבועה במקום אחד, או שעשאה בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, אם יכולה לעמוד ברוח המצויה ביבשה - הרי זו סוכה **פְּשָׁרָה**²⁹, וְעוֹלֵין לָהּ - נכנסים אליה בְּיוֹם טוֹב.

העושה סוכה בְּרֹאשׁ הָאֵילָן או על גְּבִי גִמְלָה - **פְּשָׁרָה** בחול המועד, וְאֵין עוֹלֵין לָהּ בְּיוֹם טוֹב לפי שאסור להשתמש ביום טוב באילן או בבהמה³⁰. היו שְׂתִימִים מהדפנות נסמכות בְּאֵילָן וְאַחַת עשויה בְּיַדֵי אָדָם, או שְׂתִימִים בְּיַדֵי אָדָם וְאַחַת בְּאֵילָן, הסוכה עצמה **פְּשָׁרָה**, וְאֵין עוֹלֵין לָהּ בְּיוֹם טוֹב לפי שאסור להשתמש באילן.

אבל אם שֵׁלֵשׁ מהדפנות עשויות בְּיַדֵי אָדָם וְאַחַת בְּאֵילָן, הסוכה **פְּשָׁרָה**, וְעוֹלֵין לָהּ בְּיוֹם טוֹב ואחת באילן. הואיל ואם ינטל תפול קרקעית הסוכה, שאין יכולה לעמוד בסמיכת שתיים שבארץ, אין עוֹלֵין לָהּ בְּיוֹם טוֹב, דמשתמש באילן:

ר' עובדיה מברטנורא
ג בראש העגלה. אע"ג דמטלטלא ולא קביעא: בראש הספינה. שבים, שהרוח שולטת שם ועוקרתה: כשרה. דדירה קרינא ביה. והוא שתהא יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה: ועולין לה ביום טוב. אידי דבעי למתני סיפא אין עולין, תנא רישא עולין: בראש האילן. תיקן מושבו בראשו ועשה שם מחיצות וסכך: כשרה. בחולו של מועד: ואין עולין לה ביו"ט. דגזור רבנן דאין עולין באילן ואין משתמשין בו שמא יתלוש: שתיים באילן. סמך קרקע הסוכה רובה באילן, ועשה סביבה בראש האילן שתי דפנות ואחת עשה בידי אדם בארץ וסמך קרקעית הסוכה באמצע הדופן שעשה בארץ, והגביה הדופן ממנה ומעלה עשרה: או שתיים בידי אדם

ביאורים והרחבות

כששוים למעלה בסכך עצמו, וכשהתירו דיברו כששוים למטה, שאם האור שווה לחמה למטה, הרי שלמעלה יש סכך מרובה מן הרווחים שבו, שהאור מתפשט ומתרחב כשיווד למטה.

29. בגמרא (כג, א) למדין שמשנתנו רבי עקיבא היא, דתניא: העושה סוכתו בראש הספינה, רבן גמליאל פוסל ורבי עקיבא מכשיר. מעשה ברבן גמליאל ורבי עקיבא שהיו באין בספינה, עמד רבי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה. למחר נשבה רוח ועקרתה. אמר לו רבן גמליאל: עקיבא, היכן סוכתך? כלומר, מעיקרה לא היתה זו סוכה כשרה. ושורש מחלוקתם הוא, שרבן גמליאל סובר: סוכה דירת קבע בעיניו, ולכן אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה שבים, לא כלום היא, ומעיקרה אינה סוכה. רבי עקיבא סובר: סוכה דירת עראי בעיניו, ואם יכולה לעמוד ברוח מצויה שביבשה - כשרה, אף שאינה עומדת ברוח מצויה שבים.

30. בגמרא (כג, א) למדין, שמשנה זו רבי מאיר היא. דתניא: העושה סוכתו על גבי בהמה, רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל. מאי טעמא דרבי יהודה? אמר קרא (דברים טז, ג): "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" - סוכה הראויה לשבעה - שמה סוכה, סוכה שאינה ראויה לשבעה - לא שמה סוכה (וכיוון שאסור לעלות על גבי בהמה ביום טוב, הרי הסוכה יכולה לשמש

טוב הואיל ויכולה לעמוד בעצמה ללא סיוע האילן. **זֶה הַקָּלָה: כָּל מִקְרָה שֶׁנִּטְלָה הָאֵילָן וַיְכוּלָה** הסוכה **לְעִמּוּד בְּפָנֶי עֲצָמָה** ללא תמיכת האילן, הרי זו סוכה **כְּשֶׁרָה, וְעוֹלֵין לָהּ בְּיוֹם טוֹב** שהרי אין עיקר משענתה על האילן:

משנה ד

הַעוֹשֶׂה סִפְתוֹ בֵּין הָאֵילָנוֹת בארץ, **וְהָאֵילָנוֹת** משמשים **דְּפָנוֹת לָהּ**, הסוכה **כְּשֶׁרָה** ואין חוששים שישתמש באילנות ביום טוב³¹.

שְׁלוּחֵי מִצְוָה ההולכים ממקום למקום **פְּטוּרִין מִן הַסֵּפֶה** אפילו בשעת חנייתם, מפני שהעוסק במצווה פטור מן המצווה³².

חוֹלֵין המצטערים בסוכה מחמת קָלִים וּמְשֻׁמְשֵׁיָהֶן

ר' עובדיה מברטנורא ד והאילנות דפנות לה כשירה. והוא שהאילנות עבים וחזקים ולא אזלי ואתו ברוח מצויה. וצריך נמי למלאות בין הענפים בתבן וקש שלא תזיזם הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה: שלוחי מצוה פטורים. שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ולא בלבד בשעה שעוסקין במצוה פטורים, אלא אפילו בשעה שאין עוסקים בה, כגון הולך להקביל פני רבו או לפדיון שבויים פטור אף בשעת חנייתו: חולין ומשומשיהן פטורים. ואפילו בחולי כל דהו. והאי דשרי לבטל מצות עשה

של תורה מפני חולי כל דהו, ומצטער מפני ריח רע או מפני פשפשים ופרעושים שהוא פטור, וכן הולכי דרכים ושומרי גנות ופרדסים דפטרי להו רבנן מן הסוכה, טעמא הוי משום דכתב (ויקרא כ"ג) בסכות תשבו, כעין תדורו, וכל היכא דאית ליה מידי שמפני אותו דבר היה יוצא מדירתו יכול נמי לצאת מסוכתו. אבל העושה סוכתו מתחלה במקום הראוי להצטער באכילה או בשינה, כגון במקום שמתירא בו מפני לסטים בשינה ואין מתירא מפני הגנבים או ליסטים באכילה, אפילו

ביאורים והרחבות

רק ששה ימים ולא שבעה). ורבי מאיר: הכי נמי - מדאורייתא מיחזא חזי, ורבנן הוא דגזרו בה (כלומר, מן התורה אין איסור להשתמש בבהמה בשבת וביום טוב, ורק איסור חכמים הוא, ואין איסור זה פוסל את הסוכה מעיקרה).

31. בגמרא (כד, ב) אמרו שמדובר כאן במקרה שהאילנות המשמשים כדפנות הם קשים ואינם נעים ברוח, וכן ממלא בין הענפים בתבן וקש, שלא תזיזם הרוח, נמצא שהכל הופך למחיצה אחת שאינה נעה ברוח.

32. בגמרא (כה, א) למדין את המקור לכך שהעוסק במצווה פטור ממצוות סוכה משני מקומות, האחד - קריאת שמע, והשני - טמאי מת:

קריאת שמע - דתנו רבנן: **"בשבתך בביתך"** (דברים ו, ז) - **פרט לעוסק במצוה**, **"ובלכתך בדרך"** - פרט לחתן. מכאן אמרו: הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה חייב. ושואלין: מאי משמע (מהני קראי פרט למצוה)? אמר רב הונא: כדרך, מה דרך רשות - אף כל רשות, לאפוקי האי דבמצוה עסוק.

טמאי מת - דתניא: **"ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא"** (במדבר ט, ו), אותם אנשים מי היו? נושאי ארונו של יוסף היו, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: מישאל ואלצפן היו, שהיו עוסקין בנדב ואביהוא. רבי יצחק אומר: אם נושאי ארונו של יוסף היו - כבר היו יכולין ליטהר, אם מישאל ואלצפן היו - יכולין היו ליטהר, אלא עוסקין במת מצוה היו, שחל שביעי שלהן להיות ערב פסח, שנאמר (במדבר ט, ו): **"ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא"**, ביום ההוא אין יכולין לעשות, הא למחר - יכולין לעשות.

ר' עובדיה מברטנורא באכילה לא יצא ידי חובתו באותה סוכה, הואיל ואינה ראויה לעשות בו כל צרכיו אכילה ושתייה ושינה, דהא כעין תדורו בעינן והא לא הוי כעין דירה: אוכלים ושותים עראי. דבר מועט להסיר רעבונו, ודעתו לסעוד אחר כן: ה ואמרו העלום לסוכה. ולא מן הדין, אלא שהחמירו על עצמן. ושמעינן מינה שהמחמיר על עצמו שלא לאכול אפילו אכילת עראי חוץ לסוכה, הרי זה משובח: אוכל פחות מכביצה [נטלו במפה]. משום

המטפלים בהם, אף הם פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה³³. אסור לאכול אכילת קבע מחוץ לסוכה, אמנם אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עֲרָאֵי חוּץ לַסֻּכָּה כי לפעמים אף בהיותו גר בביתו הוא אוכל אכילת עראי מחוץ לבית³⁴:

מצוות אכילה בסוכה

משנה ה

מַעֲשֵׂה וְהֵבִיאוּ לוֹ לֶרְבֵּן יוֹחֵן בֶּן זִכְאִי בחג הסוכות לְטֻעוֹם אֶת הַתְּבֻשִׁיל, וְלֶרְבֵּן גַּמְלִיאֵל הֵבִיאוּ שְׁתֵּי כוֹתְבוֹת - תַּמְרִים וְדָלִי - סַפֵּל שֶׁל מַיִם, והחמירו על עצמם וְאָמְרוּ: הָעֵלּוּם לַסֻּכָּה שְׁנֵאֲכַלְמֵם שֵׁם³⁵.

וְכִשְׁנֵתְנוּ לוֹ לְרֵבִי צְדוֹק אֶבֶל פְּחוֹת מְכַבֵּיצָה, נָטְלוּ בַּמִּפָּה כדי לאכול בלא נטילת ידים וְאָכְלוּ חוּץ לַסֻּכָּה כדין אכילת עראי, ולא החמיר על עצמו, וְלֹא בִּרְךָ אַחֲרָיו ברכת המזון, שלדעתו, לברכת המזון צריך שיעור שביעה והוא כביצה:

ביאורים והרחבות

וצריכים ללמוד זאת משני המקורות, שאם היה משמיע רק בטמאי מתים, היינו אומרים משום שלא הגיע זמן חיוב הפסח כשעסקו במצווה, ולכן פטורים מן המצווה, אבל בקריאת שמע שכבר הגיע זמן קריאתה, אולי נאמר שחל החיוב על החתן לקרוא את שמע, קמ"ל שפטור. וכן אילו היה משמיע רק בקריאת שמע, היינו אומרים שפטור החתן ממצות קריאת שמע, כי אין בה עונש כרת ואינה חמורה מאד, אבל בפסח שיש בו עונש כרת למי שלא עשה, אולי נאמר שיהיה חייב קמ"ל שפטור.

33. טעם ההיתר נובע מדרשת חז"ל על הפסוק (ויקרא כג, מב): "בסוכות תשבו שבעת ימים", "תשבו" - כעין תדורו, וכמו שבדירתו היה יוצא ממקום המצער, אף בסוכה יצא.

גרסינן בגמרא (כו, א): תנו רבנן: חולה שאמרו - לא חולה שיש בו סכנה, אלא אפילו חולה שאין בו סכנה, אפילו חש בעיניו, ואפילו חש בראשו. אמר רבן שמעון בן גמליאל: פעם אחת חשתי בעיני בקיסרי, והתיר רבי יוסי בריבי לישון אני ומשמשי חוץ לסוכה.

34. בגמרא (כו, א) שואלין: וכמה אכילת עראי? אמר רב יוסף: תרתי או תלת בעיני. כלומר, פת כשיעור שתיים או שלש ביצים. אביי דחה שיעור זה ואמר ששיעור זה נחשב כסעודת קבע, ואכילת עראי הוא כשיעור שטועם תלמיד שהולך לבית המדרש, שאוכל מעט והולך לשמוע את הדרשה.

עוד למדין: תנו רבנן: אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישנים שנת עראי חוץ לסוכה. מאי טעמא (הרי מצות אכילה היא חובה כמצוות שינה)? אמר רב אשי: גזרה שמא ירדם, ואסור לישון שינת קבע מחוץ לסוכה. ורבא אמר: שאין האיסור משום גזרה, אלא שבשינה גם שינה לזמן קצר פעמים שמספיקה היא לאדם, ונמצא שאין חילוק בין שינת קבע לעראי.

35. בגמרא (כו, ב) שואלין: מעשה ליסתור?! שבמשנה הקודמת אמרו שאוכלין ושותין עראי

משנה ו

רבי אליעזר אומר: ארבע עשרה סעודות חיב אדם לאכול בספה, אחת ביום ואחת בלילה כשם שבדירתו אוכל סעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה.

וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה אלא אם ירצה - יאכל בסוכה, כשם שבדירתו אם רוצה אוכל ואם לאו אינו אוכל, חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד שחייב לאכול בסוכה כזית פת.³⁶ ועוד אמר רבי אליעזר: מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון של החג, ישלים את הסעודה בלילי יום טוב האחרון - בשמיני עצרת, אף שאינו אוכל בסוכה.³⁷

וחכמים אומרים: אין לדבר תשלומין, על זה נאמר (קהלת א, טו): "מענת לא יוכל לתקון, ותסרון לא יוכל להמנות".

משנה ז

מי שהיה ראשו ורבו בספה, ושלחנו נמצא בתוך הבית - בית שמאי פוסליו שלא יצא ידי חובתו, גזירה שמא יימשך אחר שולחנו לאכול חוץ לסוכה, ובית הלל מכשירין.³⁸

ביאורים והרחבות

חוץ לסוכה, וכאן אמרו: "העלום לסוכה"? ותרצו: חיסורי מחסרא והכי קתני: אם בא להחמיר על עצמו - מחמיר, ולית ביה משום יוהרא. ומעשה נמי והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שני כותבות ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה. וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה - נטלו במפה, ואכלו חוץ לסוכה, ולא בירך אחריו.

36. בגמרא (כז, א) למדין בשם רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק את החיוב לאכול כזית פת בסוכה בליל חג הראשון: נאמר כאן "חמשה עשר", ונאמר "חמשה עשר" בחג המצות, מה להלן - לילה הראשון חובה לאכול מצה, מכאן ואילך רשות, אף כאן - לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות. ובפסח מניין שחייב לאכול מצה בלילה הראשון? שנאמר: "בערב תאכלו מצות" - הכתוב קבעו חובה.

37. בגמרא (כז, א) שואליו, כיצד אמר רבי אליעזר שישלים ביום טוב האחרון שהוא שמיני עצרת, ויאכל מחוץ לסוכה, הרי הוא אמר: "ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה (בסוכה ממש ולא מחוץ לסוכה), אחת ביום ואחת בלילה"? ותרצו בשם רב אמרי: חזר בו רבי אליעזר ממה שאמר שחייב אדם לאכול ארבע עשרה סעודות, והסכים לדעת חכמים, שאין חיוב אלא בלילה הראשון, ונחלק עליהם לגבי תשלומין, שלדעתו יש לה תשלומין.

38. בגמרא (ג, א) למדין, שהמחלוקת היא גם בסוכה קטנה ביחס לשיעור הכשר הסוכה, וגם

ר' עובדיה מברטנורא

נטילת ידיים, ומשום ברוכי נטל פחות מכביצה. דאילו משום סוכה הא אמרינן אוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה ואפילו יותר מכביצה: ו ארבע עשרה סעודות. ב' סעודות בכל יום לז' הימים: אין לדבר קצבה. אם רצה לאכול לא יאכל חוץ לסוכה. רצה להתענות יתענה ואין נזקקין לו: חוץ מלילי יו"ט הראשון. דילפינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות, מה אכילת מצה לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות, אף סוכה כן: ישלים בלילי יו"ט האחרון. בליל שמיני עצרת. ואין הלכה כר"א בשתייהן: ז ב"ש פוסליו. והלכה כב"ש.

פרק ראשון

בקשת הטל והגשם בתפלה

משנה א

מַאֲמֵתִי מִזְכִּירִין גְּבוּרֹת גְּשָׁמִים - לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בתוך התפילה¹? **רַבִּי אֶלְיעָזָר אָמַר: מִיּוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל חָג סוּכּוֹת². רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: מִיּוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג סוּכּוֹת**, דהיינו שמיני עצרת.

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לרבי אליעזר: **הוֹאִיל וְאֵין הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סִימָן קָלָלָה בְּחָג** שהרי מונעים אותנו מלישב בסוכה (ראה סוכה ב, ט), אם כן לָמָּה מִזְכִּיר מִיּוֹם טוֹב ראשון של חג?

אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְיעָזָר: אֵף אֲנִי לֹא אָמַרְתִּי שִׁישׁ לְשֵׁאוֹל - לבקש ולהתפלל שירדו גשמים, אֶלָּא

לְהַזְכִּיר גבורתו של הקב"ה ולשבחו, שהוא **מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם בְּעוֹנֵתוֹ** - בזמנו, כלומר משעה שיש בו צורך.

ביאורים והרחבות

1. בגמרא (ב, א) שואלין, מלשון המשנה "מאימתי" ברור הוא שחובה להזכיר גבורות גשמים, ומנין למדו חובה זו? והשיבו: משנתנו מסתמכת על המשנה בברכות (ה, ב) ששם נאמר "מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים". ודוחה הגמרא תשובה זו, שאם כן לא היה על המשנה להמתין עד מסכת תענית שבסדר מועד, אלא היה עליה לשאול שם במסכת ברכות שבסדר זרעים "מאימתי מזכירין גבורות גשמים"? והשיבה תשובה אחרת, שמשנתנו מסתמכת על המשנה בראש השנה (א, ב) ששינינו שם "ובחג (הסוכות) נידונין על המים", וכיון שנידונים בחג על המים יש להזכיר בו את ענין המים, ולכן מיד כשסיים מסכת ראש השנה שאל מאימתי מזכירין גבורות גשמים.

עוד שואלין (שם): מדוע נקשר המושג "גבורה" לגשמים? והשיבו: אמר רבי יוחנן: מפני שירדין בגבורה, שנאמר (איוב ה, ט): "עושה גדולות ואין חקר ונפלאות עד אין מספר", וכתב (ובסמוך לו בפס' י): "הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות", ונאמר בבריאת העולם (ישעיה מ, כח): "אין חקר לתבונתו". נמצא שהכתוב מדמה את הגשם לבריאת העולם, ונאמר עוד בבריאת העולם (תהלים סה, ז): "מכין הרים בכוחו נאזר בגבורה", ומכאן נלמד שגם בגשמים שייך ענין הגבורה.

2. בגמרא (ב, ב) שואלין למה התכוון רבי אליעזר באומרו "מיום טוב הראשון של חג", האם דין הזכרת הגשם נלמד מדין לולב, ומה לולב מצוותו ביום אף הזכרת הגשם מתחילה ביום החג ולא בלילו, או שמא דין הזכרת הגשם נלמד מניסוך המים, ומה ניסוך המים מצוותו מהלילה הראשון אף הזכרת הגשם מליל יום טוב הראשון? והשיבו: תא שמע דאמר רבי אבהו: לא למדה רבי אליעזר אלא מלולב.

ר' עובדיה מברטנורא
א א מאימתי מזכירין גבורות גשמים. אידי דתנא במסכת ר"ה דסליק מינה ובחג נידונין על המים, תנא הכא מאימתי מזכירין גבורות גשמים. ולפי שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה דכתיב (איוב ה') עושה גדולות ואין חקר הנותן מטר על פני ארץ, משום הכי קרי להו גבורות גשמים: מיום טוב אחרון של חג. אבל כל שבעת ימי החג לא, שהגשמים לימי סוכה סימן קללה. משל לעבד שבא למוזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו, כלומר אי אפשר בשמושך:

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: לְשִׁיתֶךָ אִם כֵּן, לְעוֹלָם יְהִי מְזָכִיר אֶת הַגְּשָׁמִים אֲפִילוּ בִּימֹת הַחֲמָה³:

משנה ב

אֵין שׁוֹאֲלִין - מִבְּקָשִׁים אֶת הַגְּשָׁמִים לֹמַר "וְתֵן טַל וּמֵטֶר לְבִרְכָה" בְּתַפְלָה, אֶלָּא כְּמוֹךְ לְגְשָׁמִים כַּמְבוּאֵר בַּמְּשֵׁנָה הַבְּאֵה⁴.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: שְׁלִיחַ צִיבּוֹר הָעוֹבֵר לְפָנָי הַתְּבָה בְּיוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁל חָג הַסּוּכּוֹת, הֵינּוּ בְּיוֹם שְׁמִינִי עֶצְרָת, הָאֲחֵרוֹן - הַמִּתְפַּלֵּל מוֹסֵף מְזָכִיר "מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם", הָרֵאשׁוֹן - הַמִּתְפַּלֵּל שְׁחֵרִית אֵינוֹ מְזָכִיר גֶּשֶׁם, אֶלָּא אֹמֵר "מוֹרִיד הַטַּל". בְּיוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח,

ר' עובדיה מברטנורא
אם כן. אתה אומר מזכירין
אע"פ שאין שואלין הואיל
ומשמע בעונתו, אפילו בקיץ
זכירו, ומה אתה נותן סימן
מיו"ט ראשון. והלכה כרבי
יהושע: ב אין שואלין את
הגשמים. היינו אין מזכירין את
הגשמים: אלא סמוך לגשמים.
דהיינו יום ח' של חג, דמן החג
ואילך זמן גשמים הוא. וסתמא
כרבי יהושע. פירוש אחר רבי
אליעזר ורבי יהושע דפליגי
לעיל בהזכרת גשמים, מודים
הם לענין שאלה דהיינו לומר
ותן טל ומטר, שאין שואלין
אותן אלא סמוך לגשם, דהיינו
בג' במרחשון או בז' בו.
כדמפרשי תנאי לקמן

במתניתין: האחרון. המתפלל תפלת מוסף מזכיר מוריד הגשם: והראשון. המתפלל תפלת שחרית
אינו מזכיר גשם אלא טל. והלכה כרבי יהודה. והא דתנן בסמוך רבי יהודה אומר עד שיעבור

ביאורים והרחבות

3. בברייתא בגמרא (ב, ב) מובאות שיטות תנאים נוספות בענין זה, דתניא: מאימתי מזכירין
על הגשמים? רבי אליעזר אומר: משעת נטילת לולב (ביום הראשון), רבי יהושע אומר: משעת
הנחתו. אמר רבי אליעזר: הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים, וכשם
שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים - כך אי אפשר לעולם בלא מים (לכן יש להזכירם
בתפילה מזמן מצות הלולב). אמר לו רבי יהושע: והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה! אמר
לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר. וכשם שתחיית המתים מזכיר כל
השנה כולה ואינה אלא בזמנה - כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינן אלא בזמן.
לפיכך, אם בא להזכיר (גשמים) כל השנה כולה מזכיר. רבי אומר: אומר אני, משעה שמפסיק
לשאלה (בפסח פוסק מלומר "ותן טל ומטר" - פוסק מלהזכיר גבורות גשמים) כך מפסיק להזכרה.
רבי יהודה בן בתירה אומר: בשני בחג הוא מזכיר. רבי עקיבא אומר: בשישי בחג הוא מזכיר.
רבי יהודה משום רבי יהושע אומר: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג - האחרון
(המתפלל מוסף) מזכיר, הראשון (המתפלל שחרית) אינו מזכיר, ביום טוב ראשון של פסח -
הראשון מזכיר, האחרון אינו מזכיר.

ולסיכום נמצא שיש ארבע דעות של תנאים בענין תחילת זמן הזכרת גשמים: א. רבי אליעזר
- מזכירים מיום טוב ראשון. ב. רבי יהושע - מזכירים מיום טוב אחרון. ג. רבי יהודה בן בתירה
- מזכירים בשני בחג. ד. רבי עקיבא - מזכירים בשישי בחג.

4. שני פירושים נאמרו בגמרא (ד, א) לפסקא זו, עיין ברטנורא ד"ה "אלא סמוך לגשמים".
בביאור המשנה נקטנו כאחד מהם. על פי פירוש זה המשנה מלמדת שר' אליעזר ור' יהושע
שנחלקו במשנה הקודמת בתחילת זמן ההזכרה, מודים בשאלת גשמים, שזמנה סמוך
לגשמים.

ר' עובדיה מברטנורא הפסח, והכא קאמר רבי יהודה ביו"ט הראשון של פסח האחרון אינו מזכיר, תרי תנאי נינהו ואליבא דר"י: ג בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. אומרים ותן טל ומטר בכרכת השנים. והני מילי בארץ ישראל, אבל בגולה אין שואלים עד ששים יום לתקופת תשרי, וביום ששים עצמו מתחילין לשאול הגשמים: האחרון שבישראל לנהר פרת. אותן שעלו לרגל החוזרים לבתיהן, ולא יפסיקום הגשמים: ד הגיע שבעה עשר במרחשון. וכבר עברו ג' זמנים, שהן שלשה במרחשון, ושבעה, ושבעה עשר: התחילו היחידים. תלמידי חכמים: שלש תעניות. שני חמישי - חג סוכות, וזאת למה? כְּדֵי שְׂיֵגִיעַ אַחֲרוֹן שְׁבִיטֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁעֵלָה לְרֵגֶל בְּחַג הַסֻּכּוֹת לְנֹהַר פְּרָת קוּדֵם הַתַּחֲלַת הַגְּשָׁמִים⁷:

הָרֵאשֹׁן - המתפלל שחרית **מְזַכֵּיר** "משיב הרוח ומוריד הגשם", הָאֲחֵרוֹן - המתפלל מוסף **אֵינוֹ מְזַכֵּיר** גשם אלא טל. **עַד אֵימְתֵי שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים** באמירת "ותן טל ומטר לברכה?" **רְבִי יְהוּדָה אָמַר: עַד שְׂיַעֲבוֹר חַג הַפֶּסַח**⁵. **רְבִי מְאִיר אָמַר: עַד שְׂיֵצֵא כָל חוֹדֶשׁ נִיסָן, שְׁנָאָמַר** (יואל ב, כג): **"וַיֹּרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה - יוֹרֵה וּמְלַקֵּשׁ בְּרֵאשֹׁן"** - בחודש הראשון הוא חודש ניסן, הרי שבחודש ניסן עדיין הגשם הוא לברכה⁶.

משנה ג

בְּשִׁלְשָׁה בְּמֵרְחֶשֶׁן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים - אומרים "ותן טל ומטר לברכה" בכרכת השנים, שאז מתחילה עונת הגשם בארץ ישראל. **רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אָמַר:** מתחילים לבקש **בְּשִׁבְעָה בּוֹ** - במרחשון, שהוא חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחֵר הַחֶג - חג סוכות, וזאת למה? **כְּדֵי שְׂיֵגִיעַ אַחֲרוֹן שְׁבִיטֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁעֵלָה לְרֵגֶל בְּחַג הַסֻּכּוֹת לְנֹהַר פְּרָת קוּדֵם הַתַּחֲלַת הַגְּשָׁמִים⁷:**

משנה ד

אם **הִגִּיעַ יוֹם שְׁבַעַת עָשָׂר בְּמֵרְחֶשֶׁן** שהוא הזמן האחרון של עונת הגשם הראשון (שהן שלושה זמנים: שלושה במרחשון, שבעה בו ושבעה עשר בו), ועבר היום **וְלֹא יָרְדוּ עַדֵּיין גְּשָׁמִים - הִתְחִילוּ הַיְחִידִים** - תלמידי חכמים להיות **מִתְעַנִּין סֹדֵר שֶׁל שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת שְׁנֵי חֲמִישֵׁי וּשְׁנֵי⁸.**

ביאורים והרחבות

5. בגמרא (ד, ב) שואלין, כיצד אומר רבי יהודה לשאול עד שיעבור הפסח, והרי לדעתו המתפלל מוסף ביום טוב הראשון של פסח אינו מזכיר גשם? ותרצו כמה תירוצים שנדחו, והנשאר למסקנה הוא שיש כאן שני תנאים שנחלקו בדעת רבי יהודה.
6. בגמרא (ה, א) שואלין, וכי יורה בניסן יורד, במרחשון יורד? ותרצו בשם רבי יוחנן, שבאמת יורה במרחשון הוא, ומקרא זה נאמר בימי יואל בן פתואל, שבתקופתו היה רעב שבע שנים, ונעשה להם נס וירד להם יורה ומלקוש בניסן.
7. והני מילי בארץ ישראל, אבל בגולה אין שואלין עד ששים יום לתקופת תשרי, וביום ששים עצמו מתחילין לשאול הגשמים.
8. בגמרא שואלין (י, א) מאן יחידים? אמר רב הונא: רבנן. ואמר רב הונא: יחידים מתעניין

ר' עובדיה מברטנורא
 ושני: אוכלים ושותים
 משחשיכה. מותר להם לאכול
 ולשתות כל ליל התענית עד
 שיעלה עמוד השחר כל זמן
 שלא ישן. אבל לאחר שישן
 שינת קבע אסור לאכול
 ולשתות אם לא התנה מתחלה
 קודם שישן. ואית דאמרי
 דאכילה בעי תנאי, שתיה לא
 בעי תנאי דאין קבע לשתיה.
 והכי מסתברא:

בתעניות אלו **אוכלין ושותין משחשיכה** - כל ליל
 התענית עד עלות השחר⁹, **ומתריין** ביום הצום
במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל
 של עור **ובתשמיש המטה** ואינם אסורים אלא
 באכילה ושתיה:

משנה ה

הגיע ראש חדש פסלו ועבר היום **ולא ירדו**
 עדיין **גשמים** - **בית דין גוזרין** סדר של **שלוש**
תעניות על הצבור כולו, שני וחמישי ושני.

גם בתעניות אלו **אוכלין ושותין משחשיכה**,
ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה:

משנה ו

עברו אלו - שלוש תעניות הראשונות שגזרו על הציבור **ולא נענו** מן השמים,
 שלא ירדו גשמים - **בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות** נוספות **על הצבור**
 חמורות מהראשונות, ואלו הלכותיהן: **אוכלין ושותין** רק **מבעוד יום** ומתחילים
 בתענית משחשיכה, **ואסורין במלאכה¹⁰ וברחיצה** - רחיצת כל הגוף במים

ביאורים והרחבות

שלוש תעניות, שני וחמישי ושני. כלומר, כשם שהציבור מתחילים להתענות ביום שני ולא
 ביום חמישי כדי שלא להפקיע את השערים (כדלקמן ב, ט), כך גם היחידים מתחילים להתענות
 ביום שני.

גרסינן בגמרא (ז, ב): אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד, אלא כל תלמידי חכמים
 יחידים. אי זהו יחיד ואיזהו תלמיד? יחיד - כל שראוי למנותו פרנס על הצבור, תלמיד - כל
 ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו ואומר, ואפילו במסכת דכלה. תנו רבנן: לא כל הרוצה
 לעשות עצמו יחיד - עושה, תלמיד - עושה, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: עושה וזכור
 לטוב, לפי שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו. תניא אידך: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד
 - עושה, תלמיד - עושה, דברי רבי שמעון בן אלעזר. רבן שמעון בן גמליאל אומר: במה
 דברים אמורים? בדבר של שבח, אבל בדבר של צער עושה וזכור לטוב, שאין שבח הוא לו
 אלא צער הוא לו.

9. עיין ברטנורא ד"ה "אוכלים ושותים משחשיכה".

10. בגמרא (יב, ב) ושאלין: וכי במלאכה יש צער שאסרוהו? והשיבו: אמר רב חסדא אמר רב
 ירמיה בר אבא: אמר קרא (יואל א, יד): "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים" - כעצרת (שבועות
 ושמיני עצרת) מה עצרת אסור בעשיית מלאכה - אף תענית אסור בעשיית מלאכה. וביאר
 אביו שמהבוקר עד חצות היום מעיינין במילי דמתא (בעסקי בני העיר אם יש גזל וחמס ביניהן),
 מכאן ואילך ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרטא, מכאן ואילך בעינן רחמי, שנאמר (נחמיה
 ט, א): "ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רביעית היום, ורביעית מתודים
 ומשתחיים לה' אלהיהם".

ר' עובדיה מברטנורא
 ו שהן שלשה עשר תעניות
 על הצבור. שכבר התענו שש,
 ותעניות דיחידים אינם מן
 המנין: מתריעין. בשופרות:
 בשני מטין. בשני של תענית
 פותחין דלתי החנויות קצת
 לעת ערב, אבל אין מוציאין
 סחורתן לחוץ: ובחמישי
 מותרים. לפתוח כל היום:
 ז בבנין ובנטיעה. ודוקא בנין
 של שמחה כגון בית חתנות
 לעשות בו חופתו, ונטיעה של
 שמחה כגון אילן גדול המיסך
 על הארץ לטייל המלכים
 תחתיו. אבל בית לדור בו,
 ונטיעת אילן לפירותיו מותר:
 יצא ניסן הגשמים סימן
 קללה. כשלא ירדו כלל קודם

חמים¹¹ ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש
 המטה, ונועלין את המרחצאות שהרי אסורים
 ברחיצה.

עברו תעניות אלו ולא נענו - עדיין לא ירדו
 גשמים - בית דין גוזרין עליהם עוד שבע
 תעניות, שיהו בסך הכל שלש עשרה תעניות על
 הצבור עם שש התעניות שקדמו להן.

הרי אלו - שבע התעניות האחרונות יתרות על
 הראשונות, שבאלו נוסף על החומרות הקודמות
 מתריעין - תוקעים בשופרות¹² ונועלין את
 החנויות שאינן של דברי מאכל. וחנויות של דברי
 מאכל - בשני - בתעניות שביום שני מטין -
 פותחים מעט את החנויות עם חשכה כדי שיוכלו
 לקנות אוכל לאחר התענית, ובחמישי מתריין
 לפתוח את החנויות כל היום מפני כבוד השבת:

משנה ז

עברו אלו - שבע התעניות האחרונות ולא נענו - אין בית דין גוזרים עוד תעניות
 על הציבור, שאין מטריחים את הציבור יותר מדאי, אבל מומעטין במשא ומתן,
 בבנין של שמחה ובנטיעה של שמחה¹³, בארוסין ובנשואין, ובשאלת שלום
 בין אדם לחברו, בבני אדם הנזופין למקום¹⁴.
 היתידים - תלמידי חכמים חוזרים ומתענים בשני ובחמישי בשבוע עד שיצא
 ניסן ונוהגים כמו בתעניות הראשונות.

ביאורים והרחבות

11. בגמרא (יג, א) למדין בשם רב חסדא: כל שהוא (כל תענית שאסרו חכמים) משום אבל, כגון
 תשעה באב ואבל (באבלו הפרטי) - אסור בין בחמין בין בצונן, כל שהוא משום תענוג (תענית
 שגזרו משום צער ואוסרים עצמן בתענוג), כגון תענית ציבור - בחמין אסור, בצונן מותר.
12. בגמרא (יד, א) שואלין: במאי מתריעין? רב יהודה אמר: בשופרות, ורב יהודה בריה דרב
 שמואל בר שילת משמיה דרב אמר: בענו (שאומרים דברי תפילה המתחילים ב"ענו").
13. גרסינן בגמרא (יד, ב): תנא, בבנין - בנין של שמחה, נטיעה - נטיעה של שמחה. איזהו
 בנין של שמחה - זה הבונה בית חתנות לבנו, איזהו נטיעה של שמחה - זה הנוטע אבוורנקי
 (גן מפואר) של מלכים.
14. גרסינן בגמרא (יד, ב): תנו רבנן: חברים (תלמידי חכמים) אין שאילת שלום ביניהן, עמי
 הארץ ששואלין - מחזירין להם בשפה רפה ובכבוד ראש, והן מתעטפין ויושבין כאבלים
 וכמנודין כבני אדם הנזופין למקום, עד שירחמו עליהם מן השמים.

ר' עובדיה מברטנורא
 [שיצא] ניסן. וכל הדינים הללו
 בארץ ישראל וכיוצא בה, אבל
 האיים הרחוקים שזמן הגשמים
 שלהם אינו כזמן הגשמים של
 ארץ ישראל, כל אחד ואחד
 שואל הגשמים בזמן שהוא
 צריך להם, ואם עבר אותו הזמן
 הידוע להן ולא ירדו גשמים,
 ב"ד של אותו מקום גוזרים
 תעניות על הצבור אחר
 שהתענו היחידים כסדר השנוי
 במתניתין: **ב א סדר**
תעניות כיצד. בשבע תעניות
 אחרונות קא מיירי: את
 התיבה. הארון שספר תורה
 מונח בו, כלומר כלי צנוע היה
 לנו ונתבזה בעווננו. ולמה
 לרחובה של עיר, לומר, צעקנו
 בצנעה בבית הכנסת ולא
 נענינו, נבזה עצמנו בפרהסיא
 ברחובה של עיר: אפר מקלה.
 אפר שרפה. ומשום דעפר נמי
 אקרי אפר תנא אפר מקלה,
 דהכא צריך שיהיה אפר ממש
 כדי שיזכור הקב"ה עקידתו של
 יצחק וירחם: על גבי התיבה.
 משום דתיב (ישעיה ס"ג) בכל
 שיתביישו יותר, לפי שאינו דומה

יָצָא נִסָּן וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים - הרי הגשמים
 היורדים אחר כך **סִימָן קָלָהּ** הם, **שְׁנַאמָר**
 (שמואל א, יב, ז): **"הֲלוֹא קִצִּיר הַטִּיִּם הַיּוֹם**
אֶקְרָא אֶל ה' וְיִתֶּן קִלּוֹת וּמָטָר, וְיִדְעוּ וְרָאוּ פִי רַעַתְכֶם
 רְבָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינַי ה' לְשֹׂאֵל לָכֶם מִלֶּךְ", כלומר,
 הואיל ועכשיו זמן הקציר, אין הגשמים סימן ברכה
 אלא סימן לכעסו של ה':

פרק שני

סדר התפילה בשבע התעניות

משנה א

סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת של שבע התעניות האחרונות **כִּיצַד?**
מוֹצֵיאֵין אֶת הַתְּבָה - ארון הקודש עם ספר
 התורה שבתוכו מבית הכנסת **לְרַחֲבָהּ שֶׁל עִיר** -
 לכיכר העיר, **וְנוֹתְנִין אֶפֶר מִקְלָהּ** - אפר שרפה **עַל**
גְּבֵי הַתְּבָה משום שנאמר (ישעיה יג, ט): **"בְּכָל**
צָרְתָם לֹו צָר", וכן נותנים אפר **וּבְרֵאשׁ הַנְּשִׂיא**
וּבְרֵאשׁ אֵב בֵּית דִּין ואינם נותנים בעצמם את
 האפר על ראשם, שתהיה להם בושה יתרה, שאינו
 דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים¹⁵, **וְכָל**
 צרתם לֹו צר: **וּבְרֵאשׁ הַנְּשִׂיא וכו'.** והן עצמן אינם נוטלים, כדי שיתביישו יותר, לפי שאינו דומה

ביאורים והרחבות

15. מיהו הנשיא ומיהו אב בית דין? כתב הרמב"ם בהל' סנהדרין (א, א): כמה בתי דינין קבועין יהיו בישראל וכמה יהיה מניינן? קובעין בתחלה בית דין הגדול במקדש, והוא הנקרא "סנהדרי גדולה" ומניינם שבעים ואחד, שנאמר (במדבר יא, טז): "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל", ומשה על גביהן שנאמר (שם): "והתיצבו שם עמך", הרי שבעים ואחד. הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן, והוא ראש הישיבה **והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום,** והוא העומד תחת משה רבינו, ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש, ויושב מימינו **והוא הנקרא אב בית דין.** ושאר השבעים יושבין לפני שניהם כפי מעלתם, כל הגדול מחבירו בחכמה יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחבירו, והם יושבין בכמו חצי גורן בעיגול כדי שיהיה הנשיא עם אב בית דין רואין את כולן.

בגמרא (טו, ב) שואלין: מדוע תחילה נותנים אפר בראש הנשיא ואחר כך בראש שאר העם, והרי אמר רבי: בגדולה - מתחילין מן הגדול, ובקללה - מתחילין מן הקטן? והשיבו: זוהי חשיבות עבור הנשיא, לומר שהוא ראוי להתפלל בעד העם, ולכן מתחילים בו.

פרק ראשון

זמני קריאת שמע

משנה א

מַאֲמֵתִי מתחיל הזמן שקורין בו **אֵת שְׁמַע בְּעַרְבֵיתָא**? **מִשְׁעָה שְׁהַכְהִנִים** שנטמאו והיו אסורים באכילת תרומה וטבלו לטהרתם, כשהעריב שמשן הם **נִכְנְסִים לְאֹכַל בְּתַרְוֻמָּתָן** והוא זמן צאת הכוכבים?²

ונמשך זמנה של קריאת שמע **עַד סוּף הָאֲשְׁמוּרָה הָרְאשׁוֹנָה** - סוף השליש הראשון של הלילה, **דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** - שעד זמן זה אנשים שוכבים לישון, והוא מפרש "וּבְשֶׁכְּבָךְ" (דברים ו, ז) - בשעה שאתה שוכב לישון³. **וְהַכְּמִים אוֹמְרִים**: זמנה נמשך **עַד הַצּוֹת הַלַּיְלָה**. **רַבֵּן גְּמְלִיאֵל אוֹמֵר**: זמנה כל

לילה שהלילה נחלקה לשלשה משמרות. ומשם ואילך לא מקרי תו זמן קריאת שמע דשכיבה, ולא קרינא ביה בשכבך. ומקמי צאת הכוכבים נמי יממא הוא ולא זמן שכיבה. והמקדימים וקורים קריאת שמע של ערבית מבעוד יום, סומכים אהא דר' יהודה דאמר לקמן בפרק תפלת השחר

ביאורים והרחבות

1. מצווה לקרוא פעמיים קריאת שמע בכל יום, שנאמר (דברים ו, ז): "ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך". משנתנו דנה מתי זמן קריאת שמע בערבית. בגמרא (ב, א) שאלו מנין לתנא שיש חובת קריאת שמע? ומדוע פותח בקריאת שמע של ערבית ולא של שחרית? והשיבו: התנא לומד חובת הקריאה מהפסוק: "בשכבך ובקומך", והכי קתני: זמן קריאת שמע דשכיבה אימת? משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ולענין ההקדמה של ערבית לפני שחרית - למד מבריאתו של עולם דכתיב: "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד". לפיכך התנא פתח בקריאת שמע של ערבית, ועל זה שנינו במשנתנו "מאימתי".
2. בגמרא (שם) שאלו, אם השעה שהכהנים נכנסים לאכול תרומה היא צאת הכוכבים, מדוע לא אמרו במפורש "צאת הכוכבים"? והשיבו: משנתנו מלמדת בדרך אגב הלכה נוספת, שהכפרה לא מעכבת מלאכול בתרומה. פירוש: במקרה שהכהן הטמא חייב לטבול ולהיטהר, ואחר כך צריך להביא קרבנותיו, הכפרה (הבאת הקרבן) אינה מעכבת אותו, שכבר משיצאו הכוכבים יכול הוא לאכול בתרומה, ולמחרת יביא את קרבנותיו.
3. בגמרא (ג, א) שאלו מה סובר רבי אליעזר, אם סובר שבלילה יש שלוש משמרות - שיאמר עד ארבע שעות! ואם הוא סובר שיש ארבע משמרות - שיאמר עד שלוש שעות! והשיבו שרבי אליעזר סובר שיש בלילה שלוש משמרות, אך לא אמר 'ארבע שעות' כדי להשיענו שיש שלוש משמרות בארץ, וכנגדן שלוש משמרות ברקיע. דתניא: רבי אליעזר אומר: שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי, שנאמר (ירמיה כה, ל): "ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו". וסימן לדבר: משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים, שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה.

ר' עובדיה מברטנורא
א א מאימתי קורין. משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו אין יכולים לאכול בתרומה עד שיעריב שמשן דהיינו צאת הכוכבים. והא דלא תני משעת צאת הכוכבים מלתא אגב אורחיה קמ"ל שאם נטמאו הכהנים בטומאה שטהרתן תלויה בקרבן כגון זב ומצורע אין הכפרה מעכבת מלאכול בתרומה דכתיב (ויקרא כב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה: עד סוף האשמורה הראשונה. שליש הראשון של

ר' עובדיה מברטנורא תפלת המנחה עד פלג המנחה, שהוא שעה ורביע קודם הלילה. וקי"ל דעבד כר' יהודה עבד ומיד כשכלה זמן המנחה מתחיל זמן קריאת שמע של ערבית: עד שיעלה עמוד השחר. דכל הלילה מקרי זמן שכיבה. והלכה כרבן גמליאל שגם חכמים מודים לו ולא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ומיהו לכתחילה משהגיע עונת קריאת שמע של ערבית דמתניתין דהיינו מצאת הכוכבים אסור לסעוד וכל שכן לישן עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל: מעשה שבאו בניו מבית המשתה. בני רבן גמליאל שמעינהו לרבנן דאמרי עד חצות, והכי קאמרי ליה, הא דפליגי רבנן עלך דוקא קאמרי עד חצות ותו לא ויחיד ורבים הלכה כרבים, או דלמא רבנן כוותך סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ואמר להו רבנן כוותי סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה וחייבים אתם לקרות: ולא זו בלבד. כולה מלתא דרבן גמליאל היא דאמר לבניו: הקטר חלבים. של קרבנות: ואיברים. של עולת תמיד של בין הערבים שנורק דמו ביום, מצוה להעלות

הלילה - עד שיעלה עמוד השחר שהוא מפרש "ובשכבך" - כל זמן שבני אדם שוכבים וישנים, וכל הלילה הוא זמן שכיבה⁴.

מעשה שבאו בניו של רבן גמליאל מבית המשתה של חתונה לאחר חצות, אמרו לו: עדיין לא קרינו את שמע. אמר להם: אם עדיין לא עלה עמוד השחר - חייבין אתם לקרות את שמע, שגם חכמים סוברים כמותי, שזמן קריאת שמע הוא עד עלות השחר. והוסיף רבן גמליאל ואמר לבניו:

ולא זו - בקריאת שמע בלבד אמרו חכמים שזמנה עד חצות, אף שזמנה עד עלות השחר, אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות, מעיקר הדין מצותן עד שיעלה עמוד השחר⁵; הקטר חלבים של הקרבנות, ואיברים של עולת-התמיד של בין

ביאורים והרחבות

4. בגמרא (ד, א) למדו **שחכמים סוברים רבן גמליאל (שזמן קריאת שמע הוא עד שיעלה עמוד השחר)**, ומה שאמרו עד חצות - זה כדי להרחיק את האדם מן העבירה. כדתניא: **חכמים עשו סייג לדבריהם**, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר: אלך לביתי ואוכל קימעא, ואשתה קימעא, ואישן קימעא, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל, ואוכל פתו ומברך. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה, ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה (מדוע לא אמרו בכל מקום חייב מיתה, וכאן בקריאת שמע אמרו שחייב מיתה)? איבעית אימא: משום דאיכא אונס שינה (וצריך אזהרה מיוחדת). ואיבעית אימא: לאפוקי (להוציא) ממאן דאמר תפלת ערבית רשות, קא משמע לן דחובה.

5. עמוד השחר הוא זמן של סוף הלילה מחד, ותחילת היום החדש מאידך.

בגמרא מגילה (ב, ב) למדין על מספר מצוות שבדיעבד יכול לקיימן כבר משעלה עמוד השחר ולא צריך לחכות לזריחת החמה, כגון קריאת המגילה, מילה וכו'. ושואלין, מנין לנו שמעמוד השחר כבר נחשב יום? והשיבו שם בשם רבי זירא, מהכא (נחמיה ד, טו): "ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים", ואומר (שם, טז): "והיו

הערביים, שנזרק דמם ביום, מְצוֹתָן מן התורה להקטירם על המזבח באותו יום ואף בלילה שלאחריו **עַד שִׁיעָלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר.**

וְכָל הַקֶּרְבָּנוֹת הַנֶּאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד שזמן אכילתם הוא ביום ההקרבה, כגון תודה, חטאת ואשם - **מִצְוַתָּן** לאכלם ביום ובלילה שלאחריו **עַד שִׁיעָלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר**.

אִם כֵּן, לָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים על מצוות אלו שיש לקיימן רק **עַד הַצּוֹת הַלַּיְלָה? כִּדְי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֵבֶרָה** - שיזדרז האדם בקיום המצווה, שלא יבוא לאכלן אחר עלות השחר ויתחייב כרת, או יפסיד מצוות קריאת שמע בעונתה:

משנה ב

מֵאִימָתַי התחלת הזמן **שְׁקוֹרִין** בו **אֶת** קריאת **שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית? מִשִּׁיבִיר בֵּין תְּכַלֵּת לְלֶבֶן** - מזמן שאור היום מספיק כדי להבחין בין חוטי תכלת לחוטי לבן שבציצית.

רַבִּי אֶלְעָזָר אֹמֵר: הזמן הוא משיבחין **בֵּין** צמר הצבוע בצבע **תְּכַלֵּת לְכַרְתִּי** - צמר הצבוע בצבע ירוק בהיר, היינו ירוק הדומה לצבע התכלת.⁷
וְגוֹמְרָה - זמן קריאתה נמשך **עַד הַגִּיז הַחֲמָה** -

ר' עובדיה מברטנורא הנתחים כל הלילה דכתיב (ויקרא ו) היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר: וכל הנאכלין ליום אחד. כגון תודה וחטאת ואשם וכיוצא בהם שהם נאכלים ליום ולילה, זמן אכילתן עד שיעלה עמוד השחר והוא המביא לידי נותר: אם כן למה אמרו חכמים עד הצות. בק"ש ובאכילת קדשים, אבל בהקטר חלבים ואיברים לא אמרו בו חכמים עד הצות כלל, ולא נקט ליה הכא אלא להודיע שכל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה: כדי להרחיק את האדם מן העבירה. שלא יבא לאכלן אחר שיעלה עמוד השחר ויתחייב כרת, וכן בק"ש שלא יאמר עדיין יש לי שהות ותעבור עונתה: **ב** בין תכלת ללבן. בין חוטי תכלת לחוטי לבן שבציצית. פירוש אחר גיזת צמר שצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא נקלט הצבע יפה ונשאר לבן: בין תכלת לכרתי. צבע התכלת קרוב לגוון של

ביאורים והרחבות

לנו הלילה משמר והיום מלאכה", מאי ואומר? וכי תימא משעלה עמוד השחר לאו יממא, (אין זה יום עד זריחת החמה), ומכי ערבא שמשא (משעת שקיעת החמה) ליליא (הוא), ואינהו מקדמי ומחשכי (והם שהיו מקדימים ומחשיכים בעבודה), תא שמע: "והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה" (ללמד שהזמן שעבדו בו היה יום, ומכאן שמעמוד השחר נקרא יום). לימוד זה נאמר גם בגמרא ברכות (ב, ב) על זמן קריאת שמע.

6. בגמרא (ט, א) שאלו על כך שהמשנה לא מנתה גם את אמירת הלל בליל פסחים ואכילת פסחים, כמצוות שניתן לקיימן עד עמוד השחר. וקשה מברייאת מפורשת שאומרת: קריאת שמע ערבית, והלל בלילי פסחים, ואכילת פסח - מצותן עד שיעלה עמוד השחר! ותרוצו: משנתנו כדעת רבי אלעזר בן עזריה, הסובר שהמצוה היא עד חצות, ורבי עקיבא סובר שהמצוה היא עד עלות השחר.

7. בגמרא (ט, ב) למדין **על זמנים נוספים לקריאת שמע של שחרית:** רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב. רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד. ואחרים אומרים: משיראה את חבירו רחוק ארבע אמות ויכירנו. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. אמר אביי: לתפילין - כאחרים, לקריאת

ר' עובדיה מברטנורא
 כרתי כרישין שקורין פרוש
 בלע"ז: עד שלש שעות. ביום,
 עד סוף שעה שלישית שהוא
 רביע היום בזמן שהימים
 והלילות שוים. ולעולם זמן
 קריאת שמע הוא עד רביע
 היום בין שהימים ארוכים בין
 קצרים. וכן הא דתנן לקמן [פ"ד
 מ"א] תפלת השחר עד ארבע
 שעות ביום היינו עד שליש
 היום, וארבע שעות דנקט לפי
 ששליש היום הוא ארבע שעות
 בזמן שהימים והלילות שוין.
 וכל מקום שנוכר במשנה כך
 וכך שעות ביום על דרך זה
 אתה צריך לחשב ולדון. זו
 הבנתי מפירושי הרמב"ם
 ונתקבל לי. וטעמא דרבי
 יהושע דאמר עד שלש שעות
 ביום, שכן דרך בני מלכים
 שאין עומדין ממתתן עד סוף
 שעה שלישית ורחמנא דאמר
 ובקומך עד שעה שכל בני אדם
 עומדים ממתתם קאמר. והלכה
 כרבי יהושע, ומיהו לכתחלה
 צריך לכיין לקרות ק"ש עם הנץ
 החמה כמו שהיו הותיקים
 עושים: לא הפסיד. כלומר לא
 הפסיד מלברך לפניה ולאחריה,

שעת זריחת השמש על הארץ. רבי יהושע אומר:
 זמנה נמשך עד שלש שעות זמניות מהזריחה,
 שכן דרך בני מלכים לעמוד - לקום ממתתם
 בשלש שעות והוא דורש "ובקומך" (דברים ו, ז) -
 עד שעה שכל בני האדם קמים.

הקורא את שמע מפאן ואילך - לאחר שלוש
 שעות, לא הפסיד את הברכות, היינו מלברך לפניה
 ומלאחריה, ואף על פי שלא יצא ידי חובת קריאת
 שמע בעונתה, יש לו בכך שכר פאדם הקורא
 בתורה:

דרך הקריאה

משנה ג

מהו האופן הנכון לקרוא את שמע? בית שמאי
 אומרים: בערב כל אדם יטו על צידם ויקראו
 קריאת שמע, ובבקר יעמדו, שניאמר (דברים ו, ז):
 "ובשכבך ובקומך" - בלילה בשכיבה וביום
 בעמידה. ובית הלל אומרים: כל אדם קורא
 קריאת שמע בדרךבו - לפי המצב שהוא נמצא בו,
 בין ביום ובין בלילה, שניאמר: "ובלכתך בדרךך"⁸.
 אם כן, למה נאמר ובשכבך ובקומך? לא לציון
 דרך הקריאה, אלא לציון זמן הקריאה בלבד -
 בשעה שפני אדם שוכבים לישון, דהיינו בלילה,

אלא אע"פ שעברה עונתה קורא ומברך לפניה ולאחריה: כאדם שקורא בתורה. אע"פ שלא יצא
 ידי חובת ק"ש בעונתה יש לו קבול שכר כקורא בתורה: ג יטו. על צדיהם, דכתיב בשכבך בדרך
 שכיבה: יעמדו. דכתיב ובקומך דרך קימה: כדרכו. בין בקימה בין בישיבה בין בשכיבה בין
 בהליכה:

ביאורים והרחבות

שמע - כותיקין, דאמר רבי יוחנן: ותיקין (אנשים עניים ומחבבין מצוה. רש"י) היו גומרין אותה
 עם הנץ החמה.

8. בגמרא (יא, א) למדין: תנו רבנן: בית הלל אומרים: עומדין וקורין, יושבין וקורין, ומטין
 וקורין, הולכין בדרך וקורין, עושין במלאכתן וקורין. עוד אמרו: תני רב יחזקאל: עשה כדברי
 בית שמאי - עשה, כדברי בית הלל - עשה. רב יוסף אמר: עשה כדברי בית שמאי - לא
 עשה ולא כלום. רב נחמן בר יצחק אמר: עשה כדברי בית שמאי - חייב מיתה.

וּבְשִׁעָה שְׂפָנֵי אָדָם עוֹמְדִים מִמְטוֹתֵיהֶם, דְּהֵינּוּ
בְּבוֹקֵר.

אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן*: פֶּעַם אַחַת אָנִי הָיִיתִי בָּא
בְּדֶרֶךְ בְּעָרְב, וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, וְהִטַּתִּי
לְקָרוֹת אֶת שְׁמַע, כְּדִבְרֵי בֵּית שְׁמַאי, וְסַפַּנְתִּי
בְּעֵצְמִי עַל יַדֵּי זֶה שֶׁשֶׁהִיִּתִי בְּדֶרֶךְ מִפְּנֵי הַלְּסָטִים.
אָמְרוּ לוֹ חַכְמִים: כְּדִי - רַאוּי הָיִיתָ לְחֹבֵב בְּעֵצְמְךָ
- לִיהָרֵג, וְאִם הָיוּ הוֹרָגִים אוֹתְךָ הָיִיתָ בְּעֵצְמְךָ מִתְּחִיב

ר' עובדיה מברטנורא
כדי היית. ראוי היית ליהרג,
ואם היית מת היית מתחייב
בנפשך: ד שתיים לפניך. יוצר
אור ואהבה: ואחת לאחריה.
אמת ויציב: ובערב. מברך
שתיים לפניך. מעריב ערבים
ואהבת עולם: ושתיים לאחריה.
אמת ואמונה והשכיבנו: אחת

במיתתך, על שְׁעֵבֶרְתָּ עַל דְּבַרֵּי בֵּית הַלֵּל וְעֵשִׂית כְּבֵית שְׁמַאי:

משנה ד

בְּשִׁחַר מְבַרְךְ שְׁתִּים לְפָנֶיךָ - שְׁתֵּי בְּרוּכוֹת לִפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע: "יוצר אור"
ו"אהבה", וְאַחַת - בְּרוּכָה אַחַת לְאַחֲרֶיךָ - לְאַחַר קְרִיאַת שְׁמַע: "אמת ויציב",
וּבְעָרֵב מְבַרְךְ שְׁתִּים לְפָנֶיךָ "מעריב ערבים" ו"אהבת עולם" וְשְׁתִּים לְאַחֲרֶיךָ
"אמת ואמונה" ו"השכיבנו"⁹.

אַחַת אַרְבָּה - יוצר אור ומעריב ערבים, שפותחות ב"ברוך" וחותמות ב"ברוך",

ביאורים והרחבות

9. פירוש: בירושלמי למדין ששבע ברכות הללו הן על שם "שבע ביום הללתיך". בגמרא (יא,
ב) אמרו בשם רבי אושעיא שברכה ראשונה היא: "יוצר אור ובורא חושך", והסביר רבא: כדי
להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. בשלמא מדת לילה ביום - כדאמרין: "יוצר אור
ובורא חושך", אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה? אמר אביי: "גולל אור מפני חושך
וחושך מפני אור". ברכה שניה מאי היא? אמר רב יהודה אמר שמואל: "אהבה רבה". וכן הורה
רבי אלעזר לרבי פדת בנו שיש לומר "אהבה רבה". ורבנן אמרי: "אהבת עולם". עוד אמרו (יב,
א) בענין הברכות של קריאת שמע, אמר רבא בר חנינא סבא משמיה דרב: כל שלא אמר
אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית, לא יצא ידי חובתו, שנאמר: "להגיד בבקר חסדך
ואמונתך בלילות".

רבי טרפון

רבי טרפון היה תנא בדור השני. חי בתקופה שלפני החורבן ולאחר החורבן, היה כהן ולימד את חבריו שגם
אכילת תרומה היא כעבודה ואפילו בזמן החורבן (פסחים עג, א). את תורתו קיבל מרבן יוחנן בן זכאי ומרבן
גמליאל הזקן. ממשנתו נראה שלמד בבית מדרשם של בית שמאי. מקום מושבו היה לוד והיה שם מורה
הוראה לבני העיר (בבא מציעא ד, ג ועוד). מגדולי המורים היה רבי טרפון וחינך את תלמידיו לעצמאות
במחשבה ובלמוד, ומבחירי תלמידיו היה רבי עקיבא.

היה עשיר גדול ואת כספו פיזר לצדקה וללימוד תורה, והצטער הרבה כאשר נאלץ להשתמש בכתר תורה
כדי להציל את חייו (נדרים סב, א). זהירותו בכבוד אמו היתה נפלאה. מסופר עליו, שכאשר אמו היתה
יורדת מהמיטה או עולה למיטה, היה מתכופף ומשמש לה כשרפרף לפניו (קידושין לא, ב). עדינותו נודעה
ברבים ונהג בחיבה עם כל אדם, רחוקים כקרובים. היה מדמה את האדם לפועל של הקב"ה: היום קָצַר
וְהַמְלָאכָה מְרַבָּה, וְהַפְּעֻלִים עֲצֻלִים, וְהַשְּׂכָר הֶרְבָּה, וְנִבְעַל הַפִּיִת דוֹחֵק. הוא (רבי טרפון) הֵיךְ אוֹמֵר: לֹא עָלֶיךָ

ר' עובדיה מברטנורא ארוכה ואחת קצרה. אשתים שלפניה קאי, יוצר אור ארוכה שפותחת בברוך וחוממת בברוך וכן מעריב ערבים. אהבה קצרה, שחותמת בברוך ואינה פותחת בברוך: לחתום. בברוך: שלא לחתום. כגון ברכת הפירות וברכת המצות: ה מזכירין יציאת מצרים בלילות. פרשת ציצית אומרים אותה בק"ש של ערבית ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה, אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה: כבן שבעים שנה. הייתי נראה זקן. ולא זקן ממש אלא שהלבינו שערונו יום שמינו אותו נשיא כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות, ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה: ולא זכיתי. לא נצחתי לחכמים. ודומה לו בש"ס בפ' בנות כותים [נדה לח:] בהא זכנהו ר' אלעזר לרבנן כלומר נצחם:

ואחת קצרה - אהבה של שחרית ואהבת עולם של ערבית, שחותמות ב"ברוך" ואינן פותחות ב"ברוך".
מקום שאמרו חכמים להאריך - לפתוח ב"ברוך" ולחתום ב"ברוך" - **אינו רשאי לקצר** - רק לחתום ב"ברוך". ובמקום שאמרו **לקצר** - רק לחתום ב"ברוך" - **אינו רשאי להאריך** - לפתוח ולחתום ב"ברוך".

וגם בשאר ברכות, מקום שאמרו חכמים **להתם** ב"ברוך", **אינו רשאי שלא להתם**. ו**שלא להתם** - כגון בברכת הפירות והמצוות, **אינו רשאי להתם** ב"ברוך".

משנה ה

מזכירין בקריאת שמע את יציאת מצרים - פרשת ציצית, **בלילות** ואף על פי שלילה אינו זמן ציצית, שהרי נאמר (במדבר טו, ט): **"וְרָאִיתֶם אֹתוֹ - וְזָכַרְתֶּם"**, מזכירים הפרשה משום יציאת מצרים שבה¹⁰.

אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי לדעת מניין דרשו שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר (דברים טז, ג): "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", ודרש בן זומא: **"ימי חייך"** - אלה הימים, **"כל ימי חייך"** - לרבות את הלילות.

ביאורים והרחבות

10. בגמרא (יב, ב) שאלו **מדוע קבעו חכמים את פרשת ציצית בקריאת שמע?** וענו: אמר רבי יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים: מצוות ציצית ("ועשו להם ציצית"), יציאת מצרים ("אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים"), עול מצוות ("וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'"), ודעת מינים ("אחרי לבבכם" - זו מינות), הרהור עבירה ("אחרי עיניכם" - זה הרהור עבירה), והרהור עבודה זרה ("אתם זונים" - זה הרהור ע"ז).

המלאכה לגמור, ולא אהיה בן חורין לביטול ממנה. אם למדת תוכה הרבה, נותנים לך שכר הרבה. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פגלתך. ודע, מתי שקרן של צדיקים לעתיד לבוא (אבות ב, טו-טז). בגיטין (סז, א) דימוהו לגל של אגוזים, וביארו באבות דרבי נתן (פרק יח): כיון שנוטל אדם אחד מהן כולן מתקשקשין ובאין זה על זה. כך היה רבי טרפון דומה, בשעה שתלמיד חכם נכנס אצלו ואמר לו שנה לי - מביא לו מקרא ומשנה מדרש הלכות והגדות; כיון שיצא מלפניו היה יוצא מלא ברכה וטוב.

וְחֻמְּוֵי אֲמֹרִים: "יְמֵי חַיִּיךָ" - הָעוֹלָם הַזֶּה
עד ביאת המשיח, "כֹּל יְמֵי חַיִּיךָ" - לְהֵבִיא
לְיָמֵי הַמְּשִׁיחַ כְּלוּמָר, גַּם בַּעַת שִׁבּוּא הַמְּשִׁיחַ יִהְיוּ
חַיִּיבִים בְּזִכְרֵת יְצִיאַת מִצְרַיִם¹¹:

פרק שני

כוונת קריאת שמע

משנה א

אדם שְׁהֵיה קוֹרֵא בְּתוֹרָה בְּפִרְשַׁת קְרִיאַת שְׁמַע,
וְהִגִּיעַ זְמַן הַמְּקַרָּא שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע שְׁחֵרִית או
עֵרְבִית: אִם כֵּן לְבֹ לְצֵאת יְדֵי חוּבַת הַמְּצוּוֹה
בְּקְרִיאָה זוּ - יֵצֵא יְדֵי חוּבַת קְרִיאַת שְׁמַע, וְאִם לֹא
- לֹא יֵצֵא¹².

בְּפִרְקִים - בֵּין הַפְּרָקִים שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, הַמְּפֹרְטִים
לְקַמֵּן בַּמְּשֻׁנָה ב' - שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד - שׁוֹאֵל
בְּשִׁלּוּם אָדָם נִכְבַּד שְׂרָאוּי לְהַקְדִּים לוֹ שְׁלוֹם, וְיִשֵּׁב
שְׁלוֹם אִם הַקְדִּימוֹ לוֹ, וְכֹאֲמִצֵּעַ הַפְּרָק שׁוֹאֵל מִפְּנֵי
הַיְרָאָה - אָדָם שִׁירָא מִפְּנֵי שְׁמָא יִהְרָגְהוּ, אֲבָל לֹא
מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וְיִשֵּׁב לוֹ שְׁלוֹם, דְּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי יְהוּדָה אֹמְרִי: פְּאֲמִצֵּעַ הַפְּרָק שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּם
אָדָם מִפְּנֵי הַיְרָאָה - שְׁלֵא יִהְרָגְהוּ, וְיִשֵּׁב שְׁלוֹם

הַכְּבוֹד לֹא: רַבִּי יְהוּדָה אֹמְרִי בְּאֲמִצֵּעַ. הַפְּרָק, שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּם מִי שֶׁהוּא יִרָא מִמֶּנּוּ, וְיִשֵּׁב שְׁלוֹם לְמִי
שֶׁמוֹטֵל עָלָיו לְכַבְּדוֹ: וְיִשֵּׁב שְׁלוֹם לְכָל אָדָם. שֶׁהַקְדִּים לוֹ שְׁלוֹם. וְהִלְכָה כְּר"י. וְכָל מְקוֹם שֶׁאִסוּר

ביאורים והרחבות

11. הַמְּשַׁךְ הַיְיִכּוּחַ בֵּין בֶּן-זוּמָא לְחַכְמִים מוּבָא בְּבֵרֵיתָא בְּגַמְרָא (יב, ב): תְּנִיא, אֲמַר לְהֵם בֶּן
זוּמָא לְחַכְמִים: וְכִי מְזַכְרִין יְצִיאַת מִצְרַיִם לְיָמֵי הַמְּשִׁיחַ? וְהִלָּא כְּבַר נֹאמַר (ירמיה כג, ז - ח):
"הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאוּם ה' וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חִי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי
אִם חִי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צַפּוֹנָה וּמְכַל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר
הִדְחַתִּים שָׁם!" אֲמָרוּ לוֹ: לֹא שֶׁתַּעֲקֹר יְצִיאַת מִצְרַיִם מִמְּקוֹמָהּ, אֲלֵא שֶׁתְּהֵא שִׁיעֲבוּד מַלְכוּתוֹ
עֵיקַר, וְיְצִיאַת מִצְרַיִם טַפַּל לוֹ.

12. בְּגַמְרָא (יג, א) אֲמָרוּ שֶׁלְכַאוּרָה נִרְאָה מְכַאֵן שֶׁמְצוּוֹת צְרִיכוֹת כּוּוֹנָה? (וְהִי זוֹ מְחַלּוֹקַת אִם
מְצוּוֹת צְרִיכוֹת כּוּוֹנָה אוֹ לֹא, וּמְכַאֵן רֵאִיָּה לְסוּבַר שֶׁמְצוּוֹת צְרִיכוֹת כּוּוֹנָה!). אֲךָ דְּחוּ זֹאת וְהִסְבִּירוּ
שֶׁהָאוּמֵר שֶׁמְצוּוֹת אֵינָן צְרִיכוֹת כּוּוֹנָה, יִפְרֹשׁ כֵּאֵן 'אִם כּוּוֹן לְבֹ' שֶׁמְדוּבַר בְּקוּרָא לְהִגִּיה, כְּלוּמָר
קוּרָא אֶת פְּרִשְׁתַּת קְרִיאַת שְׁמַע בְּקְרִיאָה שֶׁמִּתְכוּוֹן לְתַקֵּן שְׂגִיאוֹת, וְלִכֵּן צְרִיךְ לְכוּוֹן לִיבּוֹ לְקַרְוֹ
אֶת הַפְּרִשְׁיוֹת כֶּהֱלַכְתָּן.

ר' עובדיה מברטנורא
ב א היה קורא בתורה. פרשת
קריאת שמע: והגיע זמן.
קריאת שמע: אם כיון לבו
יצא. לדברי האומר מצות
צריכות כוונה צריך לפרש אם
כיון לבו שיהא מתכוין לצאת
ידי חובתו, והאומר מצות אין
צריכות כוונה מפרש אם כיון
לבו לקרות כנקודתן וכהלכתן
לאפוקי קורא להגיה שאינו
קורא התיבות כנקודתן אלא
קורא ככתיבתן כדי להבין
בחסרות ויתרות דבקריאה כו
לא יצא. ואנן קיימא לן כמאן
דאמר מצות צריכות כוונה:
בפרקים. לקמן במתניתין
מפרש מה הם הפרקים: שואל
מפני הכבוד. שואל בשלום
אדם נכבד שראוי להקדים לו
שלום כגון אביו או רבו או
שגדול ממנו בחכמה: ומשיב.
ואין צריך לומר שמשיב להם
שלום אם הקדימו לו: ובאמצע.
הפרק: שואל מפני היראה.
אדם שהוא ירא מפניו שמא
יהרגהו, ואין צריך לומר
שמשיב לו שלום. אבל מפני

עֲזִיזֵי אֲמֵן אַחֲרֵי הַכּוֹתֵי הַמְּבָרָךְ, עַד שִׁישְׁמַע
את כָּל הַבְּרָכָה - שמא בירך להר גריזים, שהיה
מקודש בעיניהם:

פרק תשיעי

ברכות שבח והודיה

משנה א

הַרְוָאָה מְקוּם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נְסִים לְיִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר:
"בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נְסִים
לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִקְוֵם הַזֶּה"¹⁰⁷.

הרואה מְקוּם בארץ ישראל שֶׁנַּעֲקָרָה מְמוֹנָו
עֲבוּדָה זָרָה, אוֹמֵר: "בְּרוּךְ אַתָּה ה'... שֶׁעָקַר
עֲבוּדָה זָרָה מֵאַרְצֵנוּ":

משנה ב

עַל הַזִּיקוֹן - הרואה כוכב שביט (כוכב בעל זנב
מאיר)¹⁰⁸, וְעַל הַזְּעוּת - רעידת אדמה, וְעַל
הַבְּרָקִים, וְעַל הַרְעָמִים¹⁰⁹, וְעַל הַרוּחוֹת הַבְּאִים

זועות. שהארץ מזדעזעת ורועשת: רעמים. קול הנשמע ברקיע מעננים ששופכים מים מזה לזה,
כמה דתימא (ירמיה נא) לקול תתו המון מים בשמים: ועל הרוחות. שבאים בסערה וזעף, ואינם

ביאורים והרחבות

אך כדי לצאת ידי חובה צריך לשמוע את הברכה כולה (וראה שו"ע או"ח ריג, ג).
107. בגמרא (נד, א) שאלו, מה המקור לברכת הנס? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא (שמות יח, י):
"ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה, אשר הציל את העם מתחת
יד מצרים". על נס הרבים כולם חייבים לברך, אך על נס של יחיד רק הוא, בנו ותלמידו חייבים
לברך.

עוד מובא שם ת"ר: הרואה מעברות הים (מקום שבו עברו בני ישראל את ים סוף), מעברות הירדן,
מעברות נחלי ארנון, וכן אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן
על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט,
וחומת יריחו שנבלעה במקומה - על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום.

108. בגמרא (נה, ב) למדין בשם שמואל שזיקין הוא כוכב שביט. ואמר שמואל: נהירין לי
שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא, לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו.

109. בגמרא (נט, א) שאלו: מאי רעמים? אמר שמואל: ענני בגלגלא (עננים הנמצאים בגלגל
הרקיע, וכשהם מתנגשים בו נשמע קול זה) שנאמר (תהילים עז, יט): "קול רעמך בגלגל האירו

ר' עובדיה מברטנורא
לשמים ברוך: אלא אם כן שמע
כל הברכה. שמא ברוך להר
גריזים:

ט א הרואה מקום שנעשו בו
ניסים. כגון מעברות ים סוף
ונחלי ארנון ומעברות הירדן
ואבן שישב עליה משה ע"ה
כשעשה מלחמה בעמלק
ודומיהן. ואניסא דרבים כגון הני
דאמרינן מחייבי כ"ע לברוכי,
אבל אניסא דיחיד כגון הרואה
מקום שנעשה לו בו נס איהו
חייב לברוכי ברוך שעשה לי נס
במקום הזה ובנו ובן בנו חייבים
לברך ברוך שעשה נס לאבותי
במקום הזה. וכל הני ברכות
דמתניתין בעו הזכרת שם
ומלכות, דכל ברכה שאין בה
הזכרת השם ומלכות אינה
ברכה: ב זיקים. כוכב הנראה
כמו שפוחת הרקיע ויורה כחץ
ממקום למקום. אי נמי כוכב
שנראה כמו שיש לו זנב ארוך:

בסערה וזעף - אומר: "ברוך אתה ה'... שפחו וגבורתו מלא עולם".

על ההרים, ועל הגבעות, ועל הימים, ועל הנהרות, ועל המדברות - הרואה אחד מאלו - אומר: "ברוך אתה ה'... עושה מעשה בראשית"¹¹⁰.

רבי יהודה אומר: הרואה את הים הגדול - ים התיכון, ומפני חשיבותה של ארץ ישראל נקרא "ים הגדול" - אומר "ברוך אתה ה'... שעשה את הים הגדול", וזה רק בזמן שרואה אותו לפרקים - היינו אחת לשלושים יום.

על הגשמים שירדו, כאשר יש לו קרקע בשותפות עם אחרים¹¹¹, ועל הבשורות הטובות - אומר: "ברוך אתה ה'... הטוב והמטיב", ועל שמועות רעות אומר: "ברוך אתה ה'... דין האמת".

משנה ג

בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים - אף שיש

ר' עובדיה מברטנורא מצויים אלא לפרקים: ברוך שכחו מלא עולם. ואי בעי מברך ברוך עושה מעשה בראשית שכל אלו מעשה בראשית הם דכתיב (תהלים קלה) ברקים למטר עשה, אבל על ההרים ועל הגבעות וכו' אומר עושה מעשה בראשית דוקא דלא מצי לברוכי עלייהו שכחו מלא עולם שאינן נראים ברוב העולם אלא כל אחד ואחד במקומו: הים הגדול. ים אוקינוס שמקיף העולם: ברוך שעשה את הים הגדול. שמתוך גדלו וחשיבותו קובע ברכה לעצמו: לפרקים. משלשים יום לשלשים יום: על הגשמים וכו'. מברך הטוב והמטיב, והוא דאית ליה ארעא בשותפות עם אחריני, דהכי משמע הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאחריני, אבל כי לית ליה ארעא כלל אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו וכו'. ואם יש לו קרקע לבדו מברך שהחיינו: ג בנה בית חדש וקנה כלים חדשים. בין לו כיוצא

ביאורים והרחבות

ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ". ורבנן אמרי: ענני דשפכי מיא להדדי (עננים שופכים מים זה לזה). עוד למדין בשם רבי יהושע בן לוי: לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר (קהלת ג, יד): "והאלהים עשה שיראו מלפניו".

110. בגמרא (נט, א) שאלו, אטו כל הני דאמרן עד השתא, לאו מעשה בראשית ניהו (וכי כל אלו שהוזכרו עד עתה, אינם מעשה בראשית)? אמר אביי: "כרוך ותני" (כלומר, על כל מה שהוזכר במשנה יש לברך שתי ברכות, "שכוחו וגבורתו מעלה עולם" ו"עושה מעשה בראשית"). רבא אמר: התם (על הנזכרים מתחילת המשנה, מזיקין ועד ברקים) מברך שתיים - "עושה מעשה בראשית" וכן "שכוחו וגבורתו מלא עולם", אבל הכא (הנזכרים בסוף המשנה - הרים וגבעות וכו') מברך רק "עושה מעשה בראשית" (ואינו יכול לברך 'שכוחו וגבורתו מלא עולם', שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו - רש"י).

111. בגמרא (נט, ב) הקשו, הרי נאמר בברייתא שהברכה על הגשמים היא "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו" וכו'? ולמסקנת הגמרא החילוק כך: כשירד גשם ואין לו קרקע - מברך 'מודים אנחנו לך'. כשיש לו קרקע - מברך 'הטוב והמטיב', כיון שיש לו בזה שותפות עם אחרים, שהרי כל מי שיש לו קרקע שותף עמו בטובה זו (רש"י). ואם בנה בית חדש ואין לו בו שותפות עם אחרים, מברך 'שהחיינו'.

לו כיוצא בהם - אומר: "ברוך אתה ה'... שְׁהַחֲיֵנוּ וקימנו והגיענו לזמן הזה"¹¹².

מברך על הרעה "דין האמת" מעין הטובה - אף שאחר כך תצמח לו טובה מזה¹¹³, ועל הטובה מברך "הטוב והמטיב" מעין הרעה - אף שאחר כך תבוא לו רעה מזה¹¹⁴.

הצועק בתפילה לשעבר - על דבר שכבר אירע, הרי זו תפלת שוא שמה שהיה - היה.

מיצד? היתה אשתו מעברת, ואמר: "יהי רצון שתלד אשתי זכר" - הרי זו תפלת שוא¹¹⁵.

היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, ואמר: "יהי רצון שלא יהיו אלו פני ביתי" - הרי זו תפלת שוא¹¹⁶.

ר' עובדיה מברטנורא בהן בין אין לו כיוצא בהן מברך שהחיינו: על הרעה מעין הטובה. מפרש בגמרא כגון שצפו מים על ארצו ושטפו תבואתו של שנה זו, אע"פ שרוו המים פני האדמה ונעשית שדהו משוכחת לשנים הבאות השתא מיהא רעה היא ומברך דין האמת: ועל הטובה מעין הרעה. כגון דאשכח מציאה, אע"ג דרעה היא דאי שמע בה מלכא חובטו במכות ויסורין ושקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא ומברך הטוב והמטיב: הצועק לשעבר. המתפלל על מה שכבר היה

ביאורים והרחבות

112. בגמרא (נט, ב - ט, א) נחלקו רב הונא ורבי יוחנן, רב הונא אומר: לא שנו אלא שאין לו (כלים) כיוצא בהן, אבל יש לו כיוצא בהן - אינו צריך לברך. ורבי יוחנן אמר: אפילו יש לו כיוצא בהן - צריך לברך. ונמצא שלדברי שניהם, אם קנה חפץ חדש וחזר וקנה חפץ כיוצא בו - אין צריך לברך פעם נוספת (דהא רבי יוחנן לא אמר צריך לברך אלא משום דלענין קנייה חדש הוא - רש"י).

הגמרא מביאה גירסה שנייה למחלוקת זו: אמר רב הונא: לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה, אבל קנה וחזר וקנה - אין צריך לברך. ורבי יוחנן אמר: אפילו קנה וחזר וקנה - צריך לברך. ונמצא שלדברי שניהם - יש לו וקנה - דברי הכל צריך לברך (שגם לרב הונא יש לו חידוש מחמת הקנייה החדשה).

113. בגמרא (ט, א) ביארו: רעה מעין הטובה - כגון שנפרץ הסכר באדמתו והוצפה שדהו ונשטפה תבואתו של שנה זו, אף על פי שלאחר זמן טובה היא, שכן כך תעשה שדהו משוכחת לשנים הבאות, מכל מקום עכשיו רעה היא ומברך "דין האמת".

114. בגמרא (ט, א) ביארו: כגון שמצא מציאה, אף על פי שלאחר זמן רעה היא לו, שישמע המלך ויקח ממנו, מכל מקום עכשיו טובה היא ומברך "הטוב והמטיב".

115. בגמרא (ט, א) למדין שבמקרים מסויימים, תוך ארבעים יום התפילה עוזרת. כדתניא: שלושה ימים הראשונים - יבקש אדם רחמים שלא יסריח הזרע, משלושה ועד ארבעים - יבקש רחמים שיהא העובר זכר, מארבעים יום ועד שלושה חודשים - יבקש רחמים שלא יהא סנדל, משלושה חודשים ועד ששה - יבקש רחמים שלא יהא נפל, מששה ועד תשעה - יבקש רחמים שיצא בשלום.

116. בגמרא (ט, א) מסופר: תנו רבנן: מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי (כי חינוך את בני ביתו לא לצווח, אלא לקבל את הצרות בטוב לבב - אחרונים) ועליו הכתוב אומר: "משמועה רעה לא יירא נכון ליבו בטוח בה".

משנה ד

הַנֶּכְסִים לְפָרֶךְ - לעיר גדולה, שסכנות מצויות שם **מִתְפַּלֵּל שְׁתִּים** - שתי תפילות, **אַחַת בְּכִנּוּסָתוֹ** - "יהי רצון מלפניך שתכניסני לכרך זה לשלום" **וְאַחַת בְּיִצְאָתוֹ** - "מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום". **בֶּן עֲזַאי אָמַר**: מתפלל **אַרְבַּע** תפילות: **שְׁתִּים בְּכִנּוּסָתוֹ** - לפני כניסתו מבקש "יהי רצון מלפניך ה' א-להי שתכניסני לכרך זה לשלום", ולאחר כניסתו אומר "מודה אני לפניך ה' א-להי שהכנסתני לכרך זה לשלום", **וְשְׁתִּים בְּיִצְאָתוֹ** - לפני יציאתו מבקש "יהי רצון מלפניך ה' א-להי שתוציאני מכרך זה לשלום", ולאחר שיצא אומר "מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך"¹¹⁷. כך שבכל פעם תפילה כפולה, שכן - **יְנוּחֵן הַיּוֹדָאָה לְשֹׁעֲבֵר, וְצוּעֵק** - מתפלל ומבקש **לְעֵתִיד לְבֹא**:

ר' עובדיה מברטנורא
הרי זו תפלת שוא, דמאי דהוה הוה: ד שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו. בכניסתו אומר שתכניסני לכרך זה לשלום, נכנס אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לכרך זה לשלום, הרי שתיים בכניסתו. בקש לצאת אומר שתוציאני מכרך זה לשלום, לאחר שיצא אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכל כך למה מפני שצריך שיתן אדם הודאה לבוראו על מה שעבר עליו מן הטוב ויתפלל על העתיד שתבא לו טובה: ה חייב אדם לכרך על הרעה. כשמברך דיין האמת על הרעה, חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך בשמחה הטוב והמטיב על הטובה:

משנה ה

חַיֵּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הַרְעָה "דיין האמת" בשמחה ובלב טוב **כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ** בשמחה **עַל הַטּוֹבָה** "הטוב והמטיב"¹¹⁸, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים ו, ה): **"וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ"**.
והדרשו: **"בְּכָל לְבָבְךָ" - בְּשֵׁנֵי יִצְרִיךָ, בְּיִצְרֵךְ טוֹב וּבְיִצְרֵךְ רָע** - שגם בדברים שהעיסוק בהם מצד היצר הרע, כאכילה ושתיה - תהא כוונתך לשם שמים.
"וּבְכָל נַפְשְׁךָ" - אֶפְלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ.

ביאורים והרחבות

117. גרסינן בגמרא (ס, א): אמר רב מתנא: לא שנו אלא בכרך שאין דנין והורגין בו (כי באותו כרך הוא עלול ליהרג בלא משפט), אבל בכרך שדנין והורגין בו לית לן בה (אינו צריך לתפילה, שאם הוא חף מפשע לא ינזק). איכא דאמרי אמר רב מתנא: אפילו בכרך שדנין והורגין בו, זימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא.

118. בגמרא (ס, ב) למדין בשם רבא: **לקבולינהו בשמחה**. כלומר, לברך על מדת פורענות בלבב שלם (רש"י).

עוד למדין (ס, ב) אמר רב אחא משום רבי לוי: מאי קרא (מאיזה פסוק למדו שיש לקבולינהו בשמחה)? "חסד ומשפט אשירה לך ה' אַזְמֵרָה", אם חסד - אשירה, ואם משפט - אשירה. רבי שמואל בר נחמני אמר מהכא: "בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר", בה' אהלל דבר - זו מדה

"וּבְכָל מְאֹדָךְ" - בְּכָל מְמוֹנְךָ. דְּבַר אַחַר:
 "בְּכָל מְאֹדָךְ" - בְּכָל מְדָה וּמְדָה שֶׁהוּא מוֹדֵד
 לָךְ - בֵּין בְּמֵדָה טוֹבָה בֵּין בְּמֵדַת פּוֹרְעֵנוֹת - הֲוֵי
 מוֹדָה לּוֹ בְּמֵאֹד מְאֹד - וּמִכַּאֵן שְׁחִיב לְבַרֵךְ עַל
 הָרַעָה כֶּשֶׁם שֶׁמְבַרֵךְ עַל הַטּוֹבָה.

לֹא יִקַּל אָדָם אֶת רֵאשׁוֹ - לֹא יִנְהַג בְּקִלּוֹת רֵאשׁ
 בְּנֶגֶד שֵׁעַר הַמְּזוּרָה שֶׁל הַר הַבַּיִת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא
 מִכּוֹן בְּנֶגֶד בַּיִת קִדְשֵׁי הַקִּדְשִׁים¹¹⁹.

לֹא יִפְנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת בְּמִקְלוֹ, וּבְמִנְעָלוֹ,
 וּבְפִנְדָתוֹ - חֲגוּרָתוֹ, בַּה שֵׁם אֶת מַעוֹתָיו, וּבְאֶבֶק
 שֵׁעַל רִגְלָיו, וְלֹא יַעֲשֶׂנוּ לְהַר הַבַּיִת קַפְנִדְרִיא -
 קִיצוֹר דֶּרֶךְ, וּרְקִיקָה - וְכֵן אֲסוּר לִירוֹק מִקַּל וְחוֹמֵר
 מִמְנַעַל, וּמָה מִנְעַל שֶׁאֵין בּוֹ דֶּרֶךְ בְּזִיוֹן, אֲסוּר לְהִיכַנֵּס
 בּוֹ בְּהַר הַבַּיִת, רְקִיקָה שֶׁהִיא דֶּרֶךְ בְּזִיוֹן לֹא כָל שַׁכְּנֵי!

כָּל חוֹתְמֵי בְּרָכוֹת כְּלוּמֵר, כָּל מְבַרְכֵי בְּרָכוֹת שֶׁהֵיוּ
 בְּמִקְדָּשׁ, הֵיוּ אוֹמְרִים בְּחַתִּימַת הַבְּרָכָה: "בְּרוּךְ
 אַתָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם" - (וּמוֹסִיִּים אֶת
 הַבְּרָכָה, כְּגוֹן: "חֻוֹנֵן הַדַּעַת"; "הַרוּצָה בַתְּשׁוּבָה"
 וְכו')¹²⁰. מִשְׁקַלְקְלוֹ הַמִּינִיּוֹן, וְאֶמְרוּ: אֵין עוֹלָם

וּרְקִיקָה. אֲסוּרָה בְּהַר הַבַּיִת: מִקַּל וְחוֹמֵר. מִמְנַעַל, וּמָה מִנְעַל שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ בְּזִיוֹן אֲסוּר, רְקִיקָה שֶׁהִיא
 דֶּרֶךְ בְּזִיוֹן לֹא כָל שַׁכְּנֵי: כָּל חוֹתְמֵי בְּרָכוֹת שֶׁבְּמִקְדָּשׁ. הַמְבַרֵךְ אוֹמֵר בְּסוֹף כָּל בְּרָכָה בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם חוֹנֵן הַדַּעַת וְכֵן בְּכוֹלָם, וְהַעוֹנִין אוֹמְרִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם
 וְעַד. שֶׁאֵין עוֹנִין אִמֵּן אַחֵר כָּל בְּרָכָה שֶׁבְּמִקְדָּשׁ, דְּכַתִּיב בְּעוֹרָא (נַחְמִיָּה ט) קוּמוּ בְּרַכּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם
 מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם, וְאוֹמֵר אַח"כ וַיְבַרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֵךְ, כְּלוּמֵר שְׁעוֹנִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ
 לְעוֹלָם וָעוֹלָם וְעַד. וְאֶשְׁמְעִינָן הַכֹּא דְּבְּמִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן לֹא הִיוּ אוֹמְרִים אֶלָּא בְּרוּךְ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְלֹא
 יוֹתֵר, וְלֹא הִיוּ אוֹמְרִים וְעַד הָעוֹלָם: מִשְׁקַלְקְלוֹ הַמִּינִיּוֹם. שֶׁאֵין מֵאֲמִינִים בְּתַחִיַּת הַמַּתִּים וְאִמְרוּ אֵין

ביאורים והרחבות

טובה, באלהים אהלל דבר - זו מדת פורענות. רבי תנחום אמר מהכא: "כוס ישועות אשא
 ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא". ורבנן אמרי מהכא: "ה' נתן וה' לקח יהי
 שם ה' מבורך". אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם
 יהא אדם רגיל לומר: "כל דעביד רחמנא לטב עביד".

119. בגמרא (סא, ב) למדין: אמר רב יהודה אמר רב: לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים (מקום
 שיכולים לראות משם הר הבית - רש"י), וברואה (שיכול לראות משם את בית המקדש), הוסיף רבי
 יוחנן: ובשארין גדר (מפסיק בינו להר הבית) ובזמן שהשכינה שורה (בזמן שבית המקדש קיים).

120. בגמרא (סג, א) למדין שסגנון זה בברכה (החתימה הארוכה) בבית המקדש הוא לפי שלא

ר' עובדיה מברטנורא
 עולם אלא זה, התקינו עזרא
 ובית דינו שיהו אומרים מן
 העולם ועד העולם לומר ששני
 עולמות יש, העולם הזה
 והעולם הבא, להוציא מלב
 המינים שכופרים בתחיית
 המתים: שיהא אדם שואל
 בשלום חברו בשם. בשמו של
 הקדוש ברוך הוא, ולא אמרין
 מזלול הוא בכבודו של מקום
 בשביל כבוד הבריות להוציא
 שם שמים עליו, ולמדו מבועז
 שאמר לקוצרים ה' עמכם, וכי
 תימא בעז מדעתיה דנפשיה
 קעבד ולא גמרין מיניה, תא
 שמע מן המלאך שאמר לגדעון
 ה' עמך גבור החיל, וכי תימא
 לא שאל המלאך בשלום גדעון,
 ולא ברכו, אלא בשליחותו של
 מקום הודיעו שהשכינה עמו,
 ולא גמרין מיניה, תא שמע
 ואומר אל תבוז כי זקנה אמך,
 אל תבוז את בעז לומר
 שמדעתו עשה אלא למוד
 מזקני אומתך כי יש לו על מי
 להסמך שנאמר עת לעשות לה'
 הפרו תורתך: רבי נתן אומר
 הפרו תורתך. פעמים

אָלָא אֶחָד - העולם הזה, ולא האמינו בעולם הבא,
הַתְּקִינוּ חכמים **שִׁיהוּ אֹמְרִים**: "ברוך אתה ה'
 אלהי ישראל **מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם**".
וְהַתְּקִינוּ, שִׁיהָא אָדָם שׂוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ
בְּשֵׁם - בשם ה', ואין בזה חשש לזלזול בכבוד
 שמים¹²¹, **שְׁנֹאֲמַר** (רות ב, ד): "**וְהִנֵּה בְעֵז כָּא**
מְבִית לְחֵם, וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרִים, ה' עִמָּכֶם,
וַיֹּאמְרוּ לוֹ, יְבָרְכֶךָ ה'". **וַיֹּאמֶר** - המלאך שנראה
 לגדעון ברכו אף הוא בשם ה' (שופטים ו, יב): "ה'
עִמָּךְ גִּבּוֹר הַחֵיל".

וַיֹּאמֶר הכתוב (משלי כג, כב): "**אַל תְּבוֹז כִּי זָקְנָה**
אִמְךָ" - אל תבוז לזקני האומה ולמנהגייהם, שלא
 תאמר שבועז עשה מדעתו ואין לו על מי להיסמך,
וַיֹּאמֶר (תהלים קיט, קכו): "**עַתָּה לַעֲשׂוֹת לַה'**
הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ" - פעמים שמפירים דברי תורה כדי
 לעשות לה', ואף כאן כדי שיהא שם שמים שגור
 בפיהם של אנשים, לא חששו חכמים לזלזול בכבוד
 שמים או להזכרת שם שמים לבטלה, והתקינו שיהא
 אדם שואל בשלום חברו בשם ה'.

רְבִי נֶתָן* אֹמֵר: סרס המקרא ודרשהו: פעמים
שֶׁהִפְרוּ תוֹרַתְךָ משום שהגיעה **עַתָּה לַעֲשׂוֹת לַה'**:

סליק מסכת ברכות

שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול בשלום חברו, וזהו רצונו של מקום,
 שנאמר (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור:

ביאורים והרחבות

היו אומרים אמן במקדש (אלא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". וכיון שהעונים מאריכים, בדין
 הוא שיאריכו המברכים ויאמרו "אלהי ישראל מן העולם"). ומנין שאין עונים אמן במקדש? שנאמר
 (נחמיה ט, ה): "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם", ויברכו שם כבודך ומרומם
 על כל ברכה ותהילה".

121. **הרמב"ם מפרש שיהא מברך את חברו ב"שלום" שהוא שם ה'**, וכדבריו: תקנו שיהא
 אדם שואל בשלום חברו בשם האל, מפני שמלת שלום הוא שם משמות הקב"ה, והביאו
 ראייה שהדבר ההוא מותר, מענין בועז שאמר "ה' עמכם" והשיבוהו "יברכך ה'".

רבי נתן הוא תנא בדור הרביעי, בנו של ראש הגולה בבבל. שימש אב בית דין תחת נשיאותו של רבן שמעון
 בן גמליאל באושא. אמרו עליו בגמרא (בבא מציעא ק"ז, ב): רבי נתן דין הוא ויורד לעומק הדין. מיוחס
 לו החיבור החשוב "אבות דרבי נתן", כעין תוספתא למסכת אבות. ערך קבצי משניות שהיוו נדבך חשוב
 בחיבור המשנה על ידי רבי יהודה הנשיא, וכמאמר שמואל: **רבי ורבי נתן סוף משנה** (בבא מציעא פו, א).

ר' עובדיה מברטנורא ושעירי עבודה זרה, אף בבמה גדולה לא היו קרבין: **יא** בכל הרואה. בכל מקום שיכול לראות משם את שילה: **יש** אחריה היתר. כשחרבה שילה הותרו הבמות: **ב** א הקורא את המגלה למפרע לא יצא. דכתיב (אסתר ט, כח) והימים האלה נזכרים ונעשים, מה עשיית הימים א"א למפרע, דא"א שיהא חמשה עשר קודם ארבעה עשר, אף זכירה שהיא קריאת המגילה, למפרע לא: קראה על פה. לא יצא. כתיב הכא נזכרים, וכתוב התם (שמות יז, יד) כתוב זאת זכרון בספר: קראה תרגום בכל לשון לא יצא. הכי קאמר, עברי שקראה תרגום ואינו מבין בל' תרגום,

משום חובה, כגון עולות ושלמים שנדר או שנדב - **קרב בבמה קטנה. וכל שאינו לא נדר ולא נדב** אלא בא כחובה - **אינו קרב בבמה קטנה**, אלא בגדולה. חוץ מקרבנות חובה שאין קבוע להם זמן, שאינם קרבים אפילו בבמה גדולה (כמבואר בהערה):

משנה יא

אין הבדל בין שילה בזמן שעמד שם המשכן לירושלים בזמן בית המקדש, **אלא שבשילה אוכלים קדשים קלים** כגון קרבנות שלמים, בכור, פסח וכד' **ומעשר שני בכל הרואה** - בכל מקום שיכול לראות משם את שילה, **ובירושלים** אוכלין רק **לפנים מן החומה**.

וכאן וכאן - גם בשילה וגם בירושלים **קדשי קדשים** כגון: קרבן עולה, חטאת ואשם **נאכלים לפנים מן הקלעים** של משכן שילה, או לפנים מחומות העזרה של בית המקדש.

קדשת שילה לאחר חורבנה **יש אחריה היתר** להקריב בבמות, **וקדשת ירושלים אין אחריה היתר** - שאף לאחר שחרבה אסור להקריב בבמות בכל מקום²³:

פרק שני

דיני קריאת המגילה

משנה א

הקורא את המגלה למפרע - כגון שהקדים פסוק מאוחר לפסוק מוקדם יותר - **לא יצא** ידי חובתו²⁴. **קראה על פה**²⁵, או **קראה תרגום** - ארמית, ואינו מבינו,

ביאורים והרחבות

23. בגמרא (י, א) נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, האם מקריבים במקדש בזמן הזה? כדגרסינן: אמר רבי אליעזר: שמעתי כשהיו בונין בהיכל, עושין קלעים להיכל וקלעים לעזרה, אלא שבהיכל בונין מבחוץ ובעזרה בונין מבפנים. ואמר רבי יהושע שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, אוכלין קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא.

24. בגמרא (יז, א) למדין שהטעם נלמד מהפסוק (אסתר ט, כח): "והימים האלה נזכרים ונעשים" - איתקש זכירה לעשייה, מה עשייה למפרע לא (שאי אפשר לחגוג את יום חמישה עשר קודם יום ארבעה עשר), אף זכירה (קריאת המגילה) למפרע לא.

25. בגמרא (יח, א) למדין שהטעם נלמד מגזרה שווה, כתיב הכא (אסתר שם): "והימים האלה

או קראה **בְּכָל לְשׁוֹן** חוץ מלשון הקודש, ואינו מבין את אותה לשון - **לֹא יֵצֵא**.
אֲבָל קוֹרֵין אוֹתָהּ לְלוֹעֲזוֹת - ליודעים שפה זרה ולא לשון הקודש **בְּלִעְזוֹ** בשפתם. **וְהַלּוֹעֵז שִׁשְׁמַע** את המגילה **אֲשׁוּרִית** - בלשון הקודש - **יֵצֵא** אף על פי שאינו מבין לשון הקודש²⁶:

משנה ב

קְרָאָה סְרוּגִין - בהפסקות, קרא והפסיק קרא והפסיק, או קראה **וּמְתַנַּמֵּן**²⁷ - **יֵצֵא** ידי חובה.
הָיָה פּוֹתֵבָה - את המגילה²⁸, או **דוֹרְשָׁה** ומפסיק את הקריאה בדרשתו, **וּמְגִיָּהָ, אִם פָּנוּ לְבוֹ - יֵצֵא. וְאִם לֹא - לֹא יֵצֵא**.
הָיְתָה הַמְּגִילָה בְּתוֹבָה בְּסֵם - מין אדמה כתומה, **וּבְסִקְרָא** - מין צבע אדום, **וּבְקוֹמוֹס** - שרף אילן, **וּבְקִנְקִנְתוֹם** - צבע שחור של סנדלים, או שהיתה כתובה **עַל הַנֵּיָר וְעַל הַדְּפִתְרָא** - עור שאינו מעובד כל צרכו - **לֹא יֵצֵא** ידי חובתו, **עַד שֶׁתֵּהָא בְּתוֹבָה אֲשׁוּרִית** - כתב הקודש **עַל הַסֵּפֶר** מגילת ודריאול"ו בלע"ז, ובערבי זא"ג: נייר. עשוי מעשבים ע"י דבק וכותבים עליו: דפתרא. עור שלא נשלם תקונו. דמליח וקמיה ולא עפיץ: על הספר. על הקלף:

ר' עובדיה מברטנורא או בכל שאר לשון שאינו מבין, לא יצא: אבל קורין אותה ללועזות בלעז. באותו לשון שהם מבינים. ובלבד שתהא כתובה באותו לשון, שלא יהא קורא על פה: והלועז ששמע אשורית יצא. ויונית הרי הוא כאשורית לדין זה. אלא שכבר אבד אותו לשון היוני ונשתכח כדכתיבין לעיל (פ"א מ"ח): ב סירוגין. שקרא מעט ושהא, וחזר וקרא מעט ושהא, אפילו שהא יותר מכדי לגמור את כולה, יצא: היה כותבה כו'. כגון דכתיבא כולה ומנחא קמיה וקרי פסוקא פסוקא במגילתא דמנחא קמיה וכתב לה, דלא נפיק ידי חובתיה אלא כשקורא במגילה שהיא כתובה כולה: אם כיון לכו. לצאת בקריאה זו: בסם. שרש עשב שקורין לו סמא: בסקרא. אבן שצובעים בה אדום: קומוס. מין שרף, ובלע"ז גומ"א: קנקנתום.

ביאורים והרחבות

- נזכרים, וכתוב התם (שמות יז, יד): "כְּתֹב זֹאת זְכוֹרֹן בַּסֵּפֶר" - מה להלן בספר אף כאן בספר. והזכרון בהקשר של מחייבת עמלק הוא במשמעות קריאה, ולא עיון בעלמא, דתניא: "זכור", יכול בלבד? כשהוא אומר "לא תשכח" - הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" - בפה.
- 26. בגמרא (שם) שואלין, כיצד יצא? והרי אינו מבין מה ששומע? ותרצו: דומה הוא לנשים ועמי הארץ שאינם מבינים. ורבינא תרץ שהחיוב הוא במצות קריאה ופרסומי ניסא, ואף על פי שאינו מבין.
- 27. בגמרא (יה, ב) שואלין, היכי דמי מתנמנמ? אמר רב אשי: נים ולא נים, תיר ולא תיר, דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מידכר. (תרגום: ישן ואינו ישן לגמרי, ער, ואינו ער לגמרי, כגון שקוראים לו ועונה, אבל אינו יודע להשיב דבר הטעון הבנת הלב, וכאשר מזכירים לו דבר שידע מכבר, הוא נזכר).
- 28. בגמרא (יה, ב) למדין, שאין הכוונה שכותב פסוק פסוק מן הזיכרון, שבזה גם אם כיוון ליבו לא יצא, שהרי אין יוצאים ידי חובה אלא כשקורא במגילה שהיא כתובה כולה. אלא

קלף וּבְדִיּוֹ - שהוא מתקיים וניכר על הקלף²⁹:

משנה ג

בְּן עִיר שאינה מוקפת חומה, שזמן קריאתה בי"ד באדר **שְׁהֲלֵךְ לְכַרְךָ** המוקף חומה, שקוראים בו בט"ו, **וּבֶן כְּרָךְ שְׁהֲלֵךְ לְעִיר** שקוראים בו מגילה בי"ד, **אִם עֲתִיד לְחַזֵּר לְמִקְוָמוֹ** - בן עיר שבכרך - קודם בוקר ט"ו, ובן כרך שבעיר - קודם בוקר י"ד, **קוֹרֵא בְּמִקְוָמוֹ** - בן עיר - בי"ד, אף על פי שנמצא בכרך, בן כרך - בט"ו, אף על פי שנמצא בעיר. **וְאִם לְאוֹ** - שאינו עתיד לחזור למקומו, **קוֹרֵא עִמָּהֶן** - עם בני המקום שהלך לשם³⁰.

וּמֵהֵיכָן קוֹרֵא אָדָם אֶת הַמְּגִלָּה וַיֵּצֵא בָּהּ יְדֵי חוּבְתָהּ? רַבִּי מֵאִיר אָמַר: צריך לקרוא את קְלָתָהּ. **רַבִּי יְהוּדָה אָמַר:** מִ"אִישׁ יְהוּדִי" (אסתר ב, ה) ואילך.

רַבִּי יוֹסִי אָמַר: מִ"אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (שם ג, א) ואילך³¹.

ר' עובדיה מברטנורא ג בן עיר. שזמנו בי"ד: שהלך לכרך. שזמנו בט"ו: אם עתיד לחזור למקומו. אם הוא בן כרך שהלך לעיר ועתיד לצאת מן העיר בליל י"ד קודם עמוד השחר, אע"פ שהוא בלילה בעיר, הואיל וביום לא יהיה בעיר אין זה אפילו פרוז ליומו, הלכך קורא כמקומו בט"ו. אבל אם אינו עתיד לצאת משם הלילה, דהשתא הוי פרוז לאותו היום, אע"פ שעתיד לחזור למחר או ליום אחר, נקרא פרוז וקורא עמהם. וה"ה לבן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור בליל ט"ו לא הוי מוקף ליומו, וקורא ביום י"ד, ואע"פ שהוא בכרך, אבל אם אין עתיד לחזור בליל ט"ו, אינו קורא בי"ד אלא ממתין וקורא עמהן. והכי מפרשי לה למתניתין בגמרא: רבי מאיר אומר כולה. והלכה

ביאורים והרחבות

הכוונה היא כאשר מונחת לפניו מגילה כשרה ושלמה, וממנה הוא קורא פסוק פסוק וכותבה, לכן, אם כוון לבו יצא.

29. בגמרא (יט, א) למדין שצריכה להיכתב אשורית, מדכתיב (אסתר ט, כז): "ככתבם וכזמנם" - משמע ככתבו של עם ישראל. וכן למדין שצריכה המגילה להיכתב על הספר ובדיו, מדכתיב (שם פסוק כט): "ותכתוב אסתר המלכה", וכתוב (ירמיה לו, יח): "ויאמר להם ברוך, מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו" - משמע שכתובה שלמה היא על הספר ובדיו דווקא.

30. בגמרא (יט, א) למדין: אמר רבא: לא שנו (שבן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור למקומו, קורא בחמשה עשר במקומו) אלא שעתידי לחזור בלילי ארבעה עשר (קודם עלות השחר), אבל אין עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר, קורא עמהן. אמר רבא: מנא אמינא לה? דכתיב (אסתר ט, יט): "על כן היהודים הפרזים, היושבים בערי הפרזות" מכדי כתיב "היהודים הפרזים", למה לי למיכתב "היושבים בערי הפרזות"? הא קא משמע לן, דפרוז בן יומו נקרא פרוז. ומסברא נלמד, שאם פרוז בן יומו נקרא פרוז, גם מוקף בן יומו נקרא מוקף.

31. בגמרא (יט, א) מובאת דעה נוספת של רבי שמעון בן יוחאי, האומר שמתחילים לקרוא מ"בלילה ההוא" (אסתר ו, א).

ומסבירה הגמרא בשם רבי יוחנן שנחלקו בהבנת הפסוק (אסתר ט, כט): "ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תוקף". מאן דאמר כולה - תוקפו של אחשורוש, ומאן דאמר מ"איש יהודי" - תוקפו של מרדכי, ומאן דאמר מ"אחר הדברים האלה" - תוקפו

ר' עובדיה מברטנורא

כ"מ: ד הכל כשרים לקרות את המגילה. הכל לאתווי נשים: חוץ מחרש. מתניתין ר' יוסי היא, דאמר (ברכות פ"ב מ"ג) הקורא ולא השמיע לאזניו לא יצא: ר"י מכשיר בקטן. ואין הלכה כר' יהודה: אין קורין את המגילה. שחייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולחזור ולקראה ביום. וקריאה של יום לא תהא אלא לאחר הנץ החמה, דכתיב (אסתר ט, כח) והימים האלה נזכרים ונעשים: ולא מלין. דכתיב (ויקרא יב, ג) וביום השמיני ימול: ולא טובלין ולא מוין. דכתיב בהזאה (במדבר יט, יט) והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי, והוקשה טבילה להזאה. ודוקא כשטובל בו

משנה ד

הכל כשרין לקרות את המגילה להוציא אחרים ידי חובה, לרבות נשים, חוץ מחרש המדבר ואינו שומע, שוטה, וקטן. רבי יהודה מכשיר בקטן שהגיע לחינוך.

אין קורין את המגילה, ולא מלין את התינוק, **ולא טובלין** הטמאים הצריכים טבילה ביום, **ולא מוין** מי חטאת על טמא מת ביום השלישי וביום השביעי לטומאתו, **וכן שומרת יום כנגד יום** ³² **לא תטבול, עד שתנץ החמה** ³³. **וקלן** - כל הנזכרים לעיל **שעשו משעלה עמוד השחר - קטן** בדיעבד:

משנה ה

כל היום כשר לקריאת המגילה, ולקריאת ההלל, ולתקיעת שופר בראש השנה, **ולנטילת**

אמרינן דאין טובלין אלא ביום, ולא אמרינן משחשיכה בתחילת שביעי ראוי לטבול, אע"ג דלילה תחלת היום הוא. אבל משעבר יום ז' מותר לטבול בלילה: שומרת יום כנגד יום. בי"א ימים שבין נדה לנדה. אם ראתה יום א' שומרת יום מחרתו וטובלת באותו יום עצמו משתנץ החמה: משעלה עמוד השחר כשר. דמשעלה עמוד השחר אקרי יום, דכתיב בספר עזרא (נחמיה ד, ט) ואנחנו עושים במלאכה [וגו'] מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, וכתיב בתריה (שם שם ט) והיה לנו הלילה משמר והיום למלאכה. ולא אמרו עד הנץ החמה אלא כדי לצאת מספק לילה, לפי שאין הכל

ביאורים והרחבות

של המן, ומאן דאמר מ"בלילה ההוא" - תוקפו של נס. ואילו **רב הונא** אומר, שנחלקו בהבנת פסוק אחר (שם פסוק כו): "ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם": מאן דאמר כולה - מה ראה אחשוורוש שנשתמש בכלים של בית המקדש? "על ככה" - משום דחשיב שבעים שנים ולא איפרוק (נגאלו), "ומה הגיע אליהם" - דקטל ושתי. ומאן דאמר מ"איש יהודי" - מה ראה מרדכי דאיכני בהמן? "על ככה" - דשוי נפשיה עבודה זרה, "ומה הגיע אליהם" - דאתרחיש ניסא. ומאן דאמר מ"אחר הדברים האלה" - מה ראה המן שנתקנא בכל היהודים? "על ככה" - משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, "ומה הגיע אליהם" - ותלו אותו ואת בניו על העץ. ומאן דאמר מ"בלילה ההוא" - מה ראה אחשוורוש להביא את ספר הזכרונות? "על ככה" - דזמינתיה אסתר להמן בהדיה, "ומה הגיע אליהם" - דאתרחיש ניסא.

32. **פירוש:** אשה שראתה דם באחד עשר יום שבין נדה לנדה, הריהי "שומרת", כלומר, ממתנה יום טהור כנגד היום שראתה בו דם, ובסוף היום אם לא ראתה - טובלת וטהורה.

33. בגמרא (כ, א) למדין, שקורין את המגילה ביום, מפני הכתוב (אסתר ט, כח): "והימים האלה נזכרים ונעשים" - ביום כן בלילה לא. **לענין מילה** כתיב (ויקרא יב, ג): "וביום השמיני ימול". **לענין טבילה והזיה** כתיב (במדבר יט, יט): "והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום

ר' עובדיה מברטנורא
 בקי"אין כשיעלה עמוד השחר:
 ה ולודוי הפרים. פר כהן
 משיח, ופר העלם דבר של
 צבור, שמתודים עליהם חטאם
 שהביאום עליו: ולודוי מעשר.
 ביערתי הקדש מן הבית:
 לסמיכה. וסמך את ידו על
 ראש העולה: להגשה. מגיש
 את המנחה תחלה בקרן
 מערבית דרומית של מזבח,
 ואח"כ קומץ: ולקמיצה
 ולהקטרה. בהקטרת קומץ
 קאמר, שהוא במנחה כנגד
 זריקת דם בזבחים, ואינה
 כשרה אלא ביום. אבל הקטר
 חלבים ואיברים כשר כל
 הלילה, כדתנן במתניתין (מ"ו):
 לקבלה. קבלת הדם במקור:
 להזייה. הזיית פרים הנשרפים
 וכל חטאות הפנימיות. וזריקת
 דם על המזבח נמי קרי הזייה:
 ו ולהקטר חלבים ואברים.
 מותר תמיד של בין הערבים,

לוֹלֵב בחג הסוכות, וְלִתְפִלַּת הַמוֹסְפִין בימי חג
 ומועד, וְלַמוֹסְפִין - קרבנות המוספין, וְלִדְוֵי
 הַפְּרִים שמביאים בית דין או כהן גדול לכפר על
 שגגתם, וְלִדְוֵי הַמַּעֲשֵׂר שמתוודה אדם על מתן
 המעשרות בשנה הרביעית והשביעית לשמיטה,
 ואומר שהפריש את מעשרותיו כראוי, וְלִדְוֵי יוֹם
 הַכַּפּוּרִים שמתוודה כהן גדול על קרבנות היום,
 לְסִמְיָכָה על ראש הקרבן, לְשִׁחִיטָה, לְתַנוּפָּה של
 העומר, והוא הדין שאר תנופות, לְהַגְשָׁה של המנחה
 לקרן מערבית דרומית של המזבח, לְקִמְיָצָה -
 הוצאת הקומץ מן המנחה, וְלְהַקְטֵרָה של הקומץ
 על המזבח, לְמִלְיָקָה של צוואר קרבן העוף,
 וְלְקַבְלָה של דם הקרבן, וְלְהַזְיָה של הדם על
 המזבח, וְלְהַשְׁקִית סוּטָה במי המרים, וְלְעֲרִיפַת
 הָעֵגְלָה - כשנמצא חלל בשדה, וְלְטַהֲרַת
 הַמְצָרַע³⁴:

משנה ו

כָּל הַלֵּילָה כָּשֶׁר לְקַצִּירַת הָעֹמֶר במוצאי יום טוב
 הראשון של פסח, וְלְהַקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים של
 הקרבנות שנשחטו ונזרק דמם ביום, שמצוותם להעלותם בו ביום ובלילה שלאחריו,
 שנאמר (ויקרא ו, ב): "על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הפקד".

ביאורים והרחבות

השביעי", והוקשה טבילה להזיה. לענין שומרת יום שואלין: במה היא שונה משאר חייבי
 טבילות, שכבר שנינו במשנה שאין טובלים אלא ביום? והשיבו: היתה הוה אמינא לומר
 ששומרת יום כנגד יום תטבול בלילה ולא ביום, שכן היה אפשר להשוותה לדין זב הרואה
 זיבה בפעם הראשונה, ודינו הוא כבעל קרי הטובל ביום ראייתו. וכיוון שהיא אינה יכולה
 לטבול ביום ראייתה, שהרי נאמר בה (ויקרא טו, כו): "כל ימי זובה, כמשכב נדתה יהיה לה",
 (מלמד שסופרת אחד לאחד, קצת מיום המחלת), לפיכך היה עולה על הדעת שתעשה מקצת
 שימור בלילה הסמוך, ויחשב לה כשימור מקצת היום שעליה לעשות, ותטבול בלילה ולא
 למחרת? קמ"ל שמכיוון שהיא צריכה ספירה של יום כנגד יום, והספירה ביום היא, שנאמר
 (שם פסוק כח): "וספרה לה שבעת ימים", לפיכך צריכה לשמור דווקא מקצת היום ורק אז
 יכולה לטבול.

34. פירוש: אף על פי דקיימא לן זריזין מקדימין למצוות, דכתיב (בראשית כב, ג): "וישכם
 אברהם בבוקר", אפילו הכי כל היום כשר לעשותם.

בגמרא (כ, ב) למדין, מנין שכל המצוות הללו מצוותן דווקא ביום: מגילה דכתיב (אסתר ט, כח):

- **חֹזֵר וְשׁוֹרְפוֹ לְפָנֵי הַבֵּירָה** - המקדש **מְעַצֵּי הַמְעַרְכָּה** של המזבח.
וְעַד כְּמָה הֵן חֹזְרִין - מי ששכח חמץ בביתו, או בשר קודש בידו, מהו שיעור החמץ או בשר הקודש לחזרה? **רַבִּי מְאִיר אָמַר: זֶה וְזֶה** - חמץ ובשר קודש שנפסל **בְּכַבִּיצָה. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: זֶה וְזֶה בְּכֹזֵית⁴⁷. וְחַכְמַיִם אָמְרִים: בֶּשֶׂר קִדְּשׁ** חוזרים עליו אפילו **בְּכֹזֵית** משום חומרת קדשים, **וְחֻמֵּץ חֹזְרִים** עליו **בְּכַבִּיצָה:**

פרק רביעי

"מקום שנהגו"

משנה א

מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶה בְּעֶרְבֵי פְסָחִים
עַד חֲצוֹת הַיּוֹם⁴⁸ - עוֹשִׂין בו מלאכה. **מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת** מלאכה גם לפני חצות, כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמץ ושאר ההכנות - **אֵין עוֹשִׂין.**

ביאורים והרחבות

47. בגמרא (מט, ב) שואלין מדוע כאן בשיעור החזרה לביטול חמץ סובר רבי מאיר כביצה ורבי יהודה סובר כזית, ואילו לענין זימון וברכת המזון השיעור לרבי מאיר כזית ולרבי יהודה עד כביצה? אמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה. היינו, יש להחליף את השיטות באחד המקורות כדי שיהיו מותאמות, אם כאן השיעור לרבי מאיר כביצה גם בענין זימון וברכת המזון יסבור כביצה, וכן לגבי רבי יהודה. אביי אמר: לעולם לא תיפוך, התם (בברכות לענין זימון וברכת המזון) בקראי פליגי, הכא (בענין החזרה לענין ביטול חמץ) בסברא פליגי. התם בקראי פליגי: רבי מאיר סבר "ואכלת" זו אכילה, "ושבעת" זו שתייה, ואכילה בכזית. ורבי יהודה סבר "ואכלת ושבעת" אכילה שיש בה שביעה, ואיזו זו? בכביצה. הכא בסברא פליגי, **דרבי מאיר סבר חזרתו כטומאתו**, מה טומאתו בכביצה (שאינן אוכל מטמא בפחות מכביצה), אף חזרתו בכביצה. **ורבי יהודה סבר חזרתו כאיסורו**, מה איסורו בכזית (שהאוכל כזית חמץ או בשר קודש שנפסל - חייב) אף חזרתו בכזית. תניא, רבי נתן אומר: זה וזה (חמץ ובשר קודש) כשתי ביצים, ולא הודו לו חכמים.

48. **הקדמה:** חמור ערב פסח משאר ערבי יום טוב ושב, שבערבי יום טוב ושב, אסרו את המלאכה מן המנחה ולמעלה, ואילו בערב פסח אסרו לעשות מלאכה מחצות היום, כדי שיתפנה להכנות של שחיטת קרבן הפסח (שאינן זה נאה שיהא קרבנו של אדם קרב והוא עוסק במלאכתו). ועוד חמור ערב פסח, שהעושה בו מלאכה - מנדים אותו. משנתנו באה ללמד שיש מקומות שנהגו לא לעשות מלאכה בערב פסח אף מלפני חצות.

ר' עובדיה מברטנורא זה וזה. חמץ דאמרינן לעיל ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו וכו', ובשר קודש שעמו: כביצה. אבל בפחות, חמץ מבטלו בלבד, ובשר קודש שורפו במקומו. וסבר ר' מאיר חזרתו כטומאתו, מה טומאת אוכלין בכביצה שאין אוכל מטמא בפחות מכביצה, כך אינו חוזר על פחות מכביצה: רבי יהודה אומר זה וזה בכזית. סבר חזרתו כאיסורו, מה איסורו בכזית שעל כזית חמץ או בשר קודש חייב, כך על כזית חמץ: בשר קודש. משום חומרא דקדשים חוזר אף על כזית, חמץ דחולין אינו חוזר אלא על כביצה. והלכה כחכמים: ד א מקום שנהגו עד חצות. עד חצי היום: שלא לעשות. כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמץ ושחיטת פסח ותיקון מצה של

ההולך ממקום שעושין שם מלאכה בערב פסח למקום שאין עושין מלאכה, או ממקום שאין עושין מלאכה למקום שעושין מלאכה - נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ולא יעשה, דהא דקיי"ל אל ישנה אדם ממנהג העיר אינו אלא מפני המחלוקת וכאן אין מחלוקת, דמאי קא אמרת הרואה אותו בטל אומר זה שבטל חושב שהמלאכה אסורה וחולק על כולנו, לא אמר הכי, אלא אמר אין לו מלאכה שהרי כמה בטלנים איכא בשוקא כל ימות השנה. והא דתנן נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, אינו אלא בזמן שדעתו לחזור למקומו, אבל אין דעתו לחזור למקומו נוהג כמנהג אנשי מקום שהלך לשם, בין לקולא בין לחומרא: ב המולך פירות שביעית ממקום שכלו. לחיה מן השדה וחיובין עליו בני מקומו לבער מן הבית. והולכי זה למקום

ר' עובדיה מברטנורא מצוה: ואל ישנה אדם. הכי קאמר, ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ולא יעשה, דהא דקיי"ל אל ישנה אדם ממנהג העיר אינו אלא מפני המחלוקת וכאן אין מחלוקת, דמאי קא אמרת הרואה אותו בטל אומר זה שבטל חושב שהמלאכה אסורה וחולק על כולנו, לא אמר הכי, אלא אמר אין לו מלאכה שהרי כמה בטלנים איכא בשוקא כל ימות השנה. והא דתנן נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, אינו אלא בזמן שדעתו לחזור למקומו, אבל אין דעתו לחזור למקומו נוהג כמנהג אנשי מקום שהלך לשם, בין לקולא בין לחומרא: ב המולך פירות שביעית ממקום שכלו. לחיה מן השדה וחיובין עליו בני מקומו לבער מן הבית. והולכי זה למקום

וְאֵל יִשְׁנֶה אָדָם מִמְּנַהֵג הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא נִמְצָא, מִפְּנֵי הַמַּחְלֻקָּת⁴⁹:

משנה ב

פִּיּוּצָא בּוֹ - בדומה לדין ששינינו במשנה הקודמת: הַמּוֹלֵךְ פְּרוֹת שְׁבִיעִית - של שנת שמיטה⁵⁰ מִמָּקוֹם שְׁפָלוֹ לחיה מן השדה, וכבר חלה לגבי המין ההוא חובת ביעור, לִמָּקוֹם שֶׁלֹּא פָּלוֹ ועדיין לא חלה לגביהם חובת ביעור, או מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא פָּלוֹ לִמָּקוֹם שְׁפָלוֹ - חֵיב הוּא לְבַעַר כְּחוֹמְרֵי שְׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹמְרִים לוֹ - למביא את הפירות: צֵא וְהִבֵּא לָךְ אֶף אֶתָּה מִמָּקוֹם

שלא כלו, ובני אותו מקום עדיין אוכלין הן מן המכונסים לבית, חייב לבער משום חומרי המקום שיצא משם: רבי יהודה אומר אומרים לו צא והבא לך אף אתה. פלוגתא דרבי יהודה ות"ק בכובש שלשה מיני ירק בחומץ או בציר להתקיים ושנים מהם כלו לחיה מן השדה והשלישי לא כלה, ת"ק סבר אוכל מאותן שכלו על סמך אותו שלא כלה הואיל והן בחבית אחת. והכי משתמע

ביאורים והרחבות

49. בגמרא (נא, ב) נחלקו האמוראים על מה חל הדין ש"אל ישנה אדם מפני המחלוקת", אבי אמר: ארישא, היינו על ההולך ממקום שעושין מלאכה למקום שאין עושין, שעל זה אמרו שלא ישנה (ולכן לא יעשה מלאכה במקום הבא אליו) מפני המחלוקת (ואין דין זה מדבר על הסיפא). רבא אמר לעולם אסיפא (דין זה בא להסביר את הסיפא - ממקום שאין עושין בו מלאכה למקום שעושין), ואין במניעת מלאכה משום שינוי המחלוקת, שהרואה אדם בטל אינו סובר שהוא בטל מחמת איסור שבדבר, ואומרים הבריות: כמה בטלני הוי בשוקא (כמה בטלנים יש בשוק כל השנה).

50. הקדמה: הכונס לביתו בשנת השמיטה מין ממיני הפירות, מותר לו לאכול מאותם הפירות כל זמן שמין זה מצוי לחיה בשדה. אבל אם כלה אותו מין בשדה ואינו מצוי שם לחיות, חייב לבער מה שיש בביתו מאותו המין. כמו כן, ארץ ישראל נחלקת לשלושה איזורים לעניין ביעור פירות שביעית (יהודה, עבר הירדן והגליל), ואם כלו הפירות של אחד המינים בארץ אחת, כגון ביהודה, אף על פי שעדיין מצויים בארץ אחרת, כגון בגליל, חייבים בני יהודה לבער

שמצויים בו עדיין בשדה, וכיוון שלא תמצא מהם בשדה, עליך לבער את אותם מינים שכלו⁵¹:

משנה ג

בְּמָקוֹם שֶׁנֶּהְגוּ לְמִכּוֹר בְּהֶמְה דָּקָה כְּגוֹן כְּבָשִׂים וְעִזִּים לְגוּיִם - מוֹכְרִין לָהֶם. מְקוֹם שֶׁנֶּהְגוּ שְׁלֵא לְמִכּוֹר - שֶׁהַחֲמִירוּ עַל עֲצָמָם שֶׁמָּא יִמְכְּרוּ בַּהֲמָה גְסָה (כַּמְבוּאָר לְקַמֵּן) - אֵין מוֹכְרִין. וּבְכָל מְקוֹם אֵין מוֹכְרִין לָהֶם - לְגוּיִים בְּהֶמְה גְּסָה כְּגוֹן סוֹסִים, פְּרוֹת וּגְמָלִים, וְאִפִּילוּ לֹא עֲגָלִים וְסִיָּחִים כִּיּוֹן שִׁיּהוּ רֵאוּיִים לְמִלְאכָה כְּשִׁיגְדְלוּ, בֵּין שִׁהוּ בְעֵלֵי הַחַיִּים שְׁלֵמִין וּבֵין שִׁהוּ וְשְׁבוּרִין - בְּעֵלֵי מוֹמִים, גְּזִירָה מְשׁוּם שְׁלָמִים. וְהִטְעַם שֶׁאִסְרוּ, שֶׁמָּא יִשְׁאִיל אֹו יִשְׁכִּיר בַּהֲמָתוֹ לְגוּי וְיַעֲשֶׂה בָּהּ מִלְאכָה בַּשַּׁבָּת, וְהִיְהוּדִי מְצוּוֹה עַל שְׁבִיתָת בַּהֲמָתוֹ.

רַבִּי יְהוּדָה מְתִיר בְּשְׁבוּרָה שֶׁאִינָה רֵאוּיָה לְמִלְאכָה, וְהִגְיָה קוֹנָה אוֹתָהּ לְשַׁחֲטָהּ. בֵּן בְּתִירָה מְתִיר בְּסוֹס כִּיּוֹן שֶׁעוֹמֵד לְרִכְיָבָה, וְרִכְיָבָה אִינָה אִסוּרָה מִן הַתּוֹרָה:

ר' עובדיה מברטנורא למלתיה, ממקום שלא כלו למקום שכלו לגמרי חייבין לבער. אבל לא כלו כולן אלא מקצתן אוכל אף ממין הכלה כל זמן שלא כלו כולן, דאוכלין על סמך האחרון. ורבי יהודה אומר אומרים לו צא והבא לך אף אתה מאותו המין שכלה כמו שהביא זה האיש ולא תמצא, הילכך אינו אוכל אלא מהמין שלא כלה, דאין אוכלין מהמינין שכלו על סמך המין שלא כלה, וחייב לבער המינין שכלו. והלכה כרבי יהודה דקאי בשיטתיה דרבנן גמליאל שהלכה כמותו במסכת שביעית פרק הפיגם: ג מקום שנהגו שלא למכור. דהחמירו על עצמן דלמא אתי למכור גסה: ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה. דגזור רבנן שמא ישאיל או ישכיר בהמתו לנכרי, ואדם מצווה על שביתת בהמתו. אי נמי, פעמים

שמוכרה לו ערב שבת עם חשיכה וצועק לה הישראל כדי שתלך לפני הקונה והיא מכרת קולו והולכת מחמתו, ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת: עגלים וסייחין. קטנים אף על גב דלאו בני מלאכה נינהו מחלפי במכירת גדולים. ושבורים מחלפי במכירת שלמים: רבי יהודה מתיר בשבורה. דאינה בת מלאכה לעולם. אבל בעגלים וסייחיים מודה, כיון דלכי גדלי הוו בני מלאכה. ואין הלכה כר": בן בתירא מתיר בסוס. הואיל ולרכיבה עומד והחי נושא את עצמו - ואין הלכה כבן בתירא. ועל ידי סרסור שרי למכור בהמה לנכרי בזמן שאין הבעלים מצויין שם בעת המכירה, דליכא למיחש שמא ישאילנה וישכירנה, שהרי אינה שלו. ושמא תלך מחמת קולו ונמצא מחמר - אהא נמי ליכא למיחש, שאינה מפרת את קולו: ד מקום שנהגו שלא לאכול. שנראה כאוכל

ביאורים והרחבות

אותו מין מבתיהם, אך בני הגליל אינם חייבים בביעורו. משנתנו עוסקת במביא פירות שביעית ממקום שכלו למקום שעדיין לא כלו, או להיפך.

51. בגמרא (נב, א) שואלין: כיצד רבי יהודה מיקל בכך שאומר לבן המקום: לך אף אתה לאותו המקום שממנו הבאתי?! וכי אינו סובר את הדין ששינוי במשנה: "נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם"? וישנן ארבע אוקימתות להסברת דברי רבי יהודה: א. אמר רב שישא בריה דרב אידי: מילתא אחריתי קאמר רבי יהודה, והכי קאמר: או ממקום שלא כלו למקום (אחר) שלא כלו, ושמע שכלו במקומו (שהביא משם). חייב לבער, רבי יהודה אומר: צא והבא לך אף אתה מהיכא דאייתיננהו (המקום שהבאתי אליו את הפירות) והא לא כלו

ר' עובדיה מברטנורא

פסחים בחוצה לארץ: שנהגו להדליק את הנר ביום הכפורים. מפני שיום הכפורים אסור בתשמיש המטה, וכל זמן שהנר דולק לא ישמש שאסור לאדם לשמש מטתו לאור הנר: שנהגו שלא להדליק. שמא יראה אשתו ותשא חן בעיניו וישמש: ומדליקין כבתי כנסיות. ובכל מקום שאין איש ואשתו מתייחדים שם:

משנה ד

במקום שנהגו לאכול בשר צלי לאחר חורבן הבית בלילי פסחים - לילה הראשון של פסח - אוכלין. במקום שנהגו שלא לאכול שמא יראה שהוא אוכל קרבן פסח מחוץ למקדש - אין אוכלין. במקום שנהגו להדליק את הנר בבית בלילי יום הכפורים - מדליקין אותו. במקום שנהגו שלא להדליק - אין מדליקין⁵². ומדליקין - אפילו במקום שנהגו שלא להדליק בבית, בבתיה

ביאורים והרחבות

להו (והרי עדיין לא כלו). ומקשים, שלפי פירוש זה נמצא רבי יהודה מיקל, והאמר רבי אלעזר: לא אמר רבי יהודה אלא לחומרא? אלא כך יש להבין את המשנה: הבא ממקום שלא כלו למקום (אחר) שלא כלו, ושמע שכלו במקומו - אינו חייב לבער (דעת חכמים), רבי יהודה אומר: צא והבא לך אף אתה מהיכא דאייתינהו (המקום שהבאת ממנו את הפירות) והא כלו להו (ועל פי זה רבי יהודה מחמיר). ב. אביי אמר: לעולם כדקתני (ואין צורך להעמיד את דברי רבי יהודה כתגובה לדברי תנא קמא שלא נאמרו במשנה, אלא כתגובה לדיוק מדברי תנא קמא שבמשנה) והכי קאמר: או ממקום שלא כלו למקום שכלו והחזירן למקומן ועדיין לא כלו, אינו חייב לבער, רבי יהודה אומר: צא והבא לך אף אתה מהיכא דאייתינהו (מהמקום שהבאת עתה את הפירות) והא כלו להו. ג. אמר רב אשי: בפלוגתא דהני תנאי, דתנן: הכובש שלשה כבשין (משלשה מינין) בחבית אחת (בשביעית), רבי אליעזר אומר: אוכלין על הראשון (מותר לאכול מכל הכבשים רק כל זמן שהמין הראשון מצוי עדיין בשדה, וכשנגמר צריך לבער הכל). רבי יהושע אומר: אף על האחרון. רבן גמליאל אומר: כל שכלה מינו מן השדה, יבער מינו מן החבית, והלכה כדבריו. נמצא שמשנתנו (שמדוייק ממנה שאם הולך חבית עם כמה מיני פירות - חייב לבער דווקא כשכלו, ומשמע כלו כולם) כרבי יהושע (ולפי זה כוונת תנא קמא היא כך: המוליך ממקום שלא כלו למקום שכלו - לגמרי, היינו כל המינים שבחביתו - חייב לבער, אבל אם לא כלו כולן אלא מקצתן, אוכל אף מהמינים שכלו על סמך המין שלא כלה). ורבי יהודה סובר כרבן גמליאל, שכל מין שכלה מן השדה צריך לבער (וכפירוש זה נקט ברטנורא, וכך פירשנו למעלה). ד. רבינא אמר: בפלוגתא דהני תנאי (לענין ביעור פירות בשביעית מחולקת הארץ לשלש ארצות, יהודה, עבר הירדן, והגליל. כל עוד יש פירות בשדה באחד המקומות ב"ארץ" אחת, מותר לאכול פירות באותה ארץ), דתנן: אוכלין בתמרין (בכל ארץ יהודה) עד שיכלה (הדקל) האחרון שבצוער, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אוכלין על של בין הכיפין ואין אוכלין על שבין השיצין. (פירוש: כשהרוח מנשבת על הדקלים, נושרים ממנה תמרים חלקם נופלים בין הכיפין, היינו בין עלי הדקלים וחלקם נופלים בין השיצין היינו בין הקוצים שבגזע הדקל. וקאמר רשב"ג דכל זמן שמצויין בכיפין - אוכלין מאותן שבבית, אבל אין אוכלין מן הבית על סמך אותן שבשיצין, לפי שאין החיה יכולה ליטלן מפני הקוצים ואילו תנא קמא סובר שאוכלים אף אם נשאר בין השיצין). משנתנו שמשמע שמצריכה דווקא כלה לגמרי אף מבין השיצין - חייב לבער, אבל כלה מן הכיפין ועדיין יש בשיצין - אינו חייב לבער, היא כדעת תנא קמא, ורבי יהודה מחמיר שאף אם אין הכל יכולין ליקח - חייב לבער, כדעת רשב"ג.

52. בגמרא (נג, ב) למדין מהתוספתא: תנא, בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק, שניהן לדבר אחד נתכוונו (להפריש עצמו מאשה, האומרים להדליק - משום דאין אדם משמש מטתו

ר' עובדיה מברטנורא
ה תלמידי חכמים בטלים.
ממלאכתן כל אותו היום, כדי
שלא יסיחו דעתם מאבילות:
לעולם יעשה אדם עצמו
כתלמיד חכם. ולא מחזי
כיוהרא, שהרואה אותו בטל
אומר אין לו מלאכה לעשות
ולא מפני שנוהג בו איסור:
וחכמים אומרים ביהודה וכו'.
חכמים סבירא להו דעשיית
מלאכה בערבי פסחים לאו
במנהגא תליא מלתא, אלא
ביהודה היו מתירים ובגליל
אוסרים איסור גמור, ולא מכח
מנהג: הלילה. ליל י"ד, לאנשי
גליל שאוסרים לעשות מלאכה
בערבי פסחים: ב"ש אוסרים.
להם ככל שאר ימים טובים
שאוסרים בעשיית מלאכה
שהלילה הולך אחר היום:

מלאכה כל עקר - בכל יום י"ד

כְּנִסוּת וּבִבְתֵי מְדַרְשׁוֹת מִפְנֵי כְבוֹד הַיּוֹם,
וּבְמִבּוֹאוֹת הָאֲפֵלִים שֶׁלֹּא יִנְזְקוּ שֵׁם בְּנֵי אָדָם, וְעַל
גַּבֵי - לִיד הַחֻלּוֹת וּבְכָל מְקוֹם שֶׁאֵין אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ
מִתְיַחֲדִים שֵׁם:

משנה ה

בְּמִקוֹם שֶׁנִּהְגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב
- עוֹשִׁין. בְּמִקוֹם שֶׁנִּהְגוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה
מִשׁוֹם הָאֲבִילוֹת - אֵין עוֹשִׁין⁵³. וּבְכָל מְקוֹם
תְּלִמְדֵי חֲכָמִים בְּטָלִים מִמְּלָאכָה, שֶׁלֹּא יִסְיָחוּ
דַּעְתָּם מֵהָאֲבִילוֹת, שֶׁהֵם יוֹתֵר רַאוּיִים לִהְיוֹת בַּחֲסָרוֹן
הַמִּקְדָּשׁ. רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר: לְעוֹלָם
יַעֲשֶׂה אָדָם עֲצֻמוֹ תְּלִמִּיד חָכֵם וַיִּבְטַל מִמְּלָאכָה,
וְאֵין חֲשֵׁשׁ שֶׁנִּרְאָה כִּמְתִייהָר⁵⁴.

הַמִּשְׁנָה חוֹזֶרֶת לַעֲנִיִּין שֶׁל מִשְׁנָה א - וְחֲכָמִים
אוֹמְרִים: עֲשִׂית מִלָּאכָה בְּעֶרְבַּ פֶּסַח לֹא תִלְוִיהָ
בְּמִנְהַג, אֲלֵא בִיהוּדָה הָיוּ עוֹשִׁין מְלָאכָה בְּעֶרְבֵי
פֶּסַחִים עַד חֲצוֹת, וּבְגִלְלֵי לֹא הָיוּ עוֹשִׁין מְלָאכָה כָּל עֶקֶר - בְּכָל יוֹם י"ד
בְּנִיסָן.

וְהַלְלִיָּהּ - אֹר ל"ד בְּנִיסָן, בֵּית שִׁמְאֵי אוֹסְרִין בְּמִלָּאכָה, כִּשֶׁם שֶׁבִּיּוֹם טוֹב הַלִּילָה

ביאורים והרחבות

לאור הנר, והאומרים שלא להדליק סוברים - כשהנר דולק רואה את אשתו, ומתאוה לה. רש"י.
53. פירוש: מעיקר הדין בתשעה באב לא נאסרה מלאכה, ומה שאבל אסור בעשיית מלאכה,
זה דווקא באבילות חדשה, אולם באבילות ישנה לא אסרו מלאכה. ובכל זאת ישנם מקומות
שהחמירו על עצמם, מפני חומרת החורבן.

54. בגמרא (נה, א) למדין שלרבן שמעון בן גמליאל משמע שאין חוששין ליהורא (גאוה),
ולחכמים כן חוששים ליהורא, והקשו על כך ממשנה בברכות, דתנן: חתן אם רצה לקרות
קריאת שמע לילה הראשון קורא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל הרוצה ליטול את
השם יטול! ותרצו: אמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה (יש להחליף את אחת השיטות או בברכות או
בפסחים ולהשוותן, שמה שאומר רשב"ג יהיה אחיד גם בברכות וגם בפסחים וכן בדברי חכמים). רב
שישא בריה דרב אידי אמר: לא תיפור, דרבנן אדרבנן לא קשיא, הכא (בדין עבודה בת"ב) כיוון
דכולי עלמא עבדי מלאכה ואיהו לא עביד - מיחזי כיוהרא (כולם עושים מלאכה והוא לא - נראה
כיוהרא), אבל התם (בברכות בדין קריאת שמע) כיון דכולי עלמא קרי ואיהו נמי קרי, לא מיחזי
כיוהרא. דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל לא קשיא, התם הוא דבעינן כוונה
ואנן סהדי דלא מצי כווני דעתיה מיחזי כיוהרא (צריך כוונה בקריאת שמע, וברור לנו שחתן לא
יכול לכוון, ואם קורא קריאת שמע נראה כיוהרא), אבל הכא לא מיחזי כיוהרא, אמרי מלאכה היא
דלית ליה, פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא (- יאמרו אין לו עבודה, צא וראה כמה בטלנים יש
בשוק, ולא ישייכו זאת להחמרתו).

הולך אחר היום, ובית הלל מתירין עד הגז
החמזה כשם שבתענית הלילה מותר באכילה⁵⁵.

משנה ו

רבי מאיר אומר: פל מלאכה שהתחיל בה
קדם לארבעה עשר בניסן, והיא לצורך המועד -
גומרה בארבעה עשר עד חצות, אפילו במקום
שנהגו שלא לעשות מלאכה. אבל לא יתחיל בה
בתחלה בארבעה עשר, אף על פי שיכול
לגמרה עד חצות.

וחכמים מוסיפים על רבי ומאיר ואומרים: רק
שלוש בעלי אומניות עושין מלאכה ומתחילים
לכתחילה בערבי פסחים עד חצות, ואלו הן:
החייטים והספרים והכובסין. רבי יוסי בר
יהודה אומר: אף הרצענים - סנדלרים, מלאכתן
נחוצה לצורך המועד⁵⁶.

משנה ז

מושיבין שובכין לתרנגולים - מושיבים יונים
ותרנגולים לדגור על הביצים בארבעה עשר בניסן,

הרצענים. שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהן בחול המועד. וחכמים סברי אין למדין תחלת מלאכת
רצענים שעושין מנעלים חדשים תחלה, מסוף מלאכה תיקון מנעלים של עולי רגלים. והלכה
כחכמים: ז מושיבין שובכין. שובכי יונים שהיו יושבים לגדל אפרוחים, מושיבין אותם לכתחלה

ביאורים והרחבות

55. בגמרא (נה, א) שואלין, מדוע יש שינוי בין הרישא לסיפא, ברישא ענין המלאכה היה תלוי
במנהג, כדתנן: "מקום שנהגו לעשות מלאכה" וכו', וכאן אין הדבר תלוי במנהג אלא בית שמאי
אוסרים ובית הלל מתירין וכו'? ותרצו: הרישא רבי מאיר והסיפא רבי יהודה. דתניא: אמר
רבי יהודה: ביהודה היו עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות, ובגליל אינן עושין כל עיקר.
אמר לו רבי מאיר: מה ראייה יהודה וגליל לכאן? אלא מקום שנהגו לעשות מלאכה עושין,
מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. מדקאמר רבי מאיר מנהגא, מכלל דרבי יהודה איסורא
קאמר.

56. בגמרא (נה, ב) למדין, תנא: החייטין (מותרים לעשות מלאכה בערבי פסחים) שכן הדיוט תופר
כדרכו בחולו של מועד, הספרין והכובסין - שכן הבא ממדינת הים (ולא הספיק להסתפר ולכבס
קודם החג), והיוצא מבית האסורין מספרין ומכבסין בחולו של מועד, רבי יוסי ברבי יהודה
אומר: אף הרצענין שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהן בחולו של מועד. במאי קמיפלגי? מר
סבר (רבי יוסי ברבי יהודה) למדין תחילת מלאכה מסוף מלאכה (ואם התירו תקון מנעלים אף התירו
לעשות מנעלים חדשים לכתחילה בערב פסח), ומר סבר (חכמים) אין למדין תחילת מלאכה מסוף
מלאכה (תקון מותר, עשיית מנעל חדש אסורה).

ר' עובדיה מברטנורא
וב"ה מתירים. מידי דהוה
אתענית שהיום אסור באכילה
והלילה מותר: ז כל מלאכה.
שהיא לצורך המועד והתחיל
בה קודם י"ד גומרה בי"ד,
ואפילו במקום שנהגו שלא
לעשות מלאכה. אבל מלאכה
שאנייה לצורך המועד, במקום
שנהגו לעשות מלאכה עושין,
ומקום שנהגו שלא לעשות,
אפילו התחיל בה קודם י"ד
אינה גומרה: חייטים. שרי בי"ד
בכל מקום, שכן מצינו בהן
בחולו של מועד קולא יותר
משאר אומניות שהדיוט שאינו
אומן בכך תופר כדרכו, הלכך
בי"ד דקיל מחול המועד אפילו
אומן נמי שרי: והספרים
והכובסין. שכן הבא ממדינת
הים והיוצא מבית האסורים
מספרים ומכבסים בחול
המועד, וכיון דאשכחן בהן צד
היתר בחול המועד, בי"ד דקיל
שרי לכולי עלמא: אף

אמר (שמות לד, כ): "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה", והכוי ספק שה ספק צבי:

משנה י

כִּיצַד כּוֹי שְׁוֶה לְבִהמָה? חֲלָבוֹ אָסוּר באכילה **כְּחֶלֶב בְּהֵמָה** - כחלב שור וכבש ועז, **וְאִין חֲיָבִין עָלָיו** אם אכל את חלבו **כְּרַת, וְאִינוּ נִלְקָח בְּכֶסֶף מְעַשֵּׂר** שני כדי **לְאָכֹל בִּירוּשָׁלַיִם** שאין לוקחים בהמה בכסף מעשר שני אלא להקריבה קרבן שלמים, והכוי אינו ראוי לכך, **וְחֵיב בְּזֵרוּעַ וְלִחְיִים וְקָבָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹטֵר** כוי ממתנות כהונה, **שֶׁהַמוֹצֵיא מְחַבְּרוֹ** - הכהן הרוצה לקבל מתנות **עָלָיו הָרֵאִיָּה** להביא שהוא מין בהמה:

משנה יא

כִּיצַד כּוֹי אִינוּ שְׁוֶה לָא לְחִיָּה וְלֹא לְבִהמָה? אָסוּר מִשּׁוּם פְּלָאִים עִם הַחִיָּה וְעִם הַבְּהֵמָה. אב **הַפּוֹתֵב** בשטר מתנה את **חִיתוֹ וּבְהֵמָתוֹ לְבָנוֹ, לֹא כְּתֵב לוֹ אֶת הַכּוֹי** שדעת הכותב היתה על ודאי בהמה או ודאי חיה, והכוי ספק. **אִם אָמַר: הָרִינִי נְזִיר שְׁוֶה הַכּוֹי** הוא מין חִיָּה או מין בְּהֵמָה, **הָרִי הוּא נְזִיר** שבספק איסור הולכים לחומרא. **וְשֹׁאֵר כָּל דְּרָכָיו שְׁוִים לְחִיָּה וְלְבִהמָה** בכך **שׁוֹמְעוֹן שְׁחִיטָה כְּזָה - כַּחִּיה וְכְזָה - כַּבְּהֵמָה, וּמִטְמֵא מִשּׁוּם נִבְלָה וּמִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי כְּזָה וְכְזָה:**

פרק שלישי

תיאור הפרשת והבאת הביכורים

משנה א

כִּיצַד מְפָרְשִׁין אֶת הַבְּכוֹרִים? יוֹרֵד אָדָם בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבְּפִרְהָ

ר' עובדיה מברטנורא
י חֲלָבוֹ אָסוּר כְּחֶלֶב בְּהֵמָה.
 כחלב שור וכשב ועז: ואין חייבין עליו כרת. להביא חטאת על שגגתו. וה"ה שאין לוקין עליו: ואינו נלקח בכסף מעשר לאכלו בירושלים. דשמא בהמה הוא, ואין לוקחין בהמה לבשר תאוה מכסף מעשר אלא להקריבה שלמים: וחייב בזרוע ובלחיים ובקובה. דמרבין להו מקרא דכתיב (דברים יח) אם שה לרבות את הכוי: שהמוציא מחבירו עליו הראייה. דאמר ליה בעל הבהמה לכהן אייתי ראייה דמין בהמה הוא ושקול. והלכה כר"א: **י א לא כתב לו את הכוי.** אע"פ שכתב לו שניהם לא היה דעתו אלא על ודאי בהמה או ודאי חיה. ורמב"ם פירש שאם כתב לו בהמתו לבד לא קנה את הכוי, דאמרין ליה אייתי ראייה דבהמה הוא, ואם כתב לו חיתו לבד אמרין ליה אייתי ראייה דחיה הוא. נראה מדבריו שאם כתב לו שניהן קנה ממה נפשך: אם אמר הריני נזיר שזה חיה או בהמה. בין שאמר הריני נזיר שזה חיה, בין שאמר הריני נזיר שזה בהמה ה"ז נזיר דספק איסורא לחומרא. ואפילו אמר הריני נזיר שזה חיה ובהמה, או שזה אינו לא חיה ולא בהמה, ה"ז נזיר מספק: **ג א כיצד מפרישין.** שבכרה. ואפילו לא נגמר הפרי, דכתיב (דברים כו) הנה הבאתי את ראשית פרי,

ביאורים והרחבות

עצמה היא, ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה אם מין בהמה. **רבן שמעון בן גמליאל** אומר: מין בהמה היא, ושל בית דושאי היו מגדלין מהן עדרים עדרים.

- שהתחילה להבשיל, אֲשׁוּבֹל שְׁבֶבֶר, רְמוֹן שְׁבֶבֶר, קוֹשֵׁרוֹ בְּגִמִּי לְסִימֹן וְאוֹמֵר: הֲרִי אֱלוֹ בְּכוֹרִים¹⁰.

רְבִי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: אֵף עַל פִּי בֵן שֶׁקְרָא שֵׁם בִּיכּוּרִים בְּמַחֲוֶבֶר, הוֹזֵר וְקוֹרֵא אוֹתָם בְּכוֹרִים מֵאַחַר שִׁיתְלָשׁוּ מִן הַקֶּרֶקַע שְׁדוּרֵשׁ "וְלִקְחָתָּ מִרְאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה" (דברים כו, ב) - מה בשעת הבאה צריך שיהא פרי, אף בשעת הפרשה צריך שיהא פרי, היינו פרי בשל. לכן לאחר התלישה חוזר ואומר: "הרי אלו ביכורים".

משנה ב

בִּיצַד מוֹעֲלִין אֶת הַבְּכוֹרִים לִירוּשָׁלַיִם? כָּל הַעֲוִרוֹת שֶׁבְּמַעֲמָד¹¹ מִתְּכַנְסוֹת לְעִיר שֶׁל רֹאשׁ הַמַּעֲמָד וְלֹא מִבֵּיָאִין בִּיכּוּרִים כֹּל אֶחָד בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ, מִשּׁוּם "בְּרֹב עִם הַדֶּרֶת מֶלֶךְ", וְלִגְזֵן בְּרַחוּבָה שֶׁל עִיר, וְלֹא הָיוּ נִכְנְסִין לְבֵתֵים שֶׁלֹּא יִיטְמְאוּ בְּטוּמַאת אוֹהֶל הַמֶּטֶה. וְלִמְשָׁכִים - בְּבוֹקֵר הַשֶּׁכֶם מִתְּכַנְסוֹת לְעִירוֹ. שֶׁל רֹאשׁ הַמַּעֲמָד, וְלֹא הָיוּ מִבֵּיָאִין בְּכוֹרֵיהֶם כֹּל אֶחָד בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ מִשּׁוּם (משלי יא, כח) דְּפָרַב עִם הַדֶּרֶת מֶלֶךְ: וְלֹא הָיוּ נִכְנְסִים לְבֵתֵים. מִפְּנֵי אֵהֵל הַטּוּמְאָה: וְלִמְשָׁכִים. בְּבֹקֵר

ר' עובדיה מברטנורא בשעת הבאה הוא פרי, אבל בשעת הפרשה אין צריך שיהיה פרי אלא אפילו בוסר ואפילו פגין: הרי אלו בכורים. ואין צריך לקרות עוד שם אחר לקיטתו: ר' שמעון אומר אעפ"כ הוזהר וקורא שם. דדריש ולקחת מראשית כל פרי האדמה, מה בשעת הבאה פרי אף בשעת הפרשה פרי, דבשעת קריאת שם צריך שיהיו הפירות בתלוש כמו בשעת הבאה. ואין הלכה כר"ש: ב כל העיירות שבמעמד. כ"ד מעמדות היו בישראל כנגד ארבעה ועשרים משמרות כהונה, ואנשי המעמד ישראלים, היו שלוחים מכל ישראל לעמוד על הקרבן עם הכהנים והלויים שבאותו משמר כל אחד בשבת הקבוע לו, והן נקראים אנשי מעמד:

ביאורים והרחבות

10. וכשתולש אותם בגמר בישולם אינו צריך לחזור ולקרוא עליהם שם ביכורים, שנאמר (דברים כו, י): "הנה הבאתי את ראשית פריי", ודרשו חכמים - בשעת הבאה למקדש בלבד צריך שיהא פרי, אבל בשעת הפרשה - אפילו בוסר ואפילו פגים - משקרא להם שם הרי הם ביכורים.

11. **פירוש:** שנינו במשנה תענית (ד, ב): "אלו הן מעמדות: לפי שָׁנְאָמֵר (במדבר כח, ב): "צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קֶרְבְּנֵי לֶחֶמִי", וְכִי הָיָא קֶרְבְּנוֹ שֶׁל אֲדָם קָרַב, וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גְּבִיזוֹ? הַתְּקִינוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע מִשְׁמֵרוֹת. עַל כָּל מִשְׁמֵר וּמִשְׁמֵר הָיָה מַעֲמַד בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל כֹּהֲנִים, שֶׁל לְוִיִּם, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵלִים. הִגִּיעַ זְמַן הַמִּשְׁמֵר לְעֵלוֹת, כֹּהֲנִים וְלְוִיִּים עוֹלָיִם לִירוּשָׁלַיִם, וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמֵר מִתְּכַנְסִיו לְעִרְהוֹן וְקוֹרְאִין בְּמַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית". תִּיקְנוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים (שמואל ודוד) שיהיו כל ישראל מחולקים לעשרים וארבעה מעמדות (היינו עשרים וארבעה איזורים), המקבילים לעשרים וארבע משמרות כהונה ולוויה. מכל מעמד היה אחד מתוכו הממונה עליו, הנקרא 'ראש המעמד', והעיר שישב בה היתה העיר הראשית של כל עיירות המעמד. כל שבוע היה מעמד אחר שולח מתוכו אנשים לעמוד על הקרבן עם הכהנים והלויים שבאותו משמר, והם נקראים 'אנשי המעמד', ושאר האנשים של אותו מעמד היו מתכנסים לעריהם וקוראים במעשה בראשית.

הָיָה הַמּוֹנֶה - ראש המעמד אֹמֵר (ירמיה לא, ה):
 "קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֵל ה' אֱלֹהֵינוּ":

משנה ג

הַקְּרוֹבִים לירושלים מְבִיאִים תְּאֵנִים וְעֵנָבִים,
 וְהַרְחוֹקִים מירושלים מְבִיאִים גְּרוּגוֹת וְצִמּוּקִים
 שהם מתקיימים ומשתמרים טוב יותר.
 וְהַשּׁוֹר הוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם, וְקָרְנָיו מְצַפּוֹת זֶהָב לַשֵּׁם
 הַיְדוּר, וְעֵטְרָה שָׁל עֲלֵי זֵית בְּרֵאשׁוֹ.
 בראש השיירה היה הולך בעל חליל והיה הַחֲלִיל
 מְבָה - מנגן לְפָנֵיהֶם - שקולו נשמע עד למרחוק,
 עַד שְׂמֹגֵיעִים קְרוֹב לירושלים.
 הַגִּיעוּ קְרוֹב לירושלים, שָׁלְחוּ לְפָנֵיהֶם שליחים,
 להודיע לאנשי ירושלים על בואם, וְעֵטְרוּ אֶת
 בְּכוֹרֵיהֶם - הניחו את הפירות היפים והמשובחים
 למעלה, לשם עיטור ונוי¹².
 הַפָּחוֹת - סגני הכהנים, הַסְּגָנִים של הלויים
 וְהַגְּזָבְרִים הממונים על ההקדש יוֹצְאִים לְקִרְאָתָם
 של עולי הרגל. לְפִי כְבוֹד הַנְּכַנְסִים הָיוּ יוֹצְאִים
 לקראתם, אם מרובים מרובים, ואם מועטים מועטים.
 וְכָל בְּעָלֵי אֲמוֹנוֹת שְׂבִירוֹשָׁלַיִם עוֹמְדִים
 לְפָנֵיהֶם וְשׂוֹאֲלִין בְּשֵׁלּוֹמָם: אַחֲינוּ אֲנִישֵׁי
 הַמְּקוֹם פְּלוֹנֵי, בְּאַתֶּם לְשֵׁלּוֹם כְּלוּמַר: בואכם
 לשלום!¹³

ר' עובדיה מברטנורא
 כשהם משכימים: הממונה.
 ראש המעמד: קומו ונעלה
 ציון. ובדרך היו אומרים
 שמחתי באומרים לי בית ה'
 נלך. כשהגיעו לירושלים היו
 אומרים עומדות היו רגלינו
 בשערך ירושלים, בהר הבית
 היו אומרים הללויה הללו אל
 בקדשו, בעזרה היו אומרים כל
 הנשמה תחלל יה: ג תאנים
 וענבים. כשהם לחים:
 והרחוקים. מירושלים ואין
 בכוריהם יכולים להתקיים כל
 כך: מביאין גרוגרות וצמוקים.
 תאנים וענבים יבשים: השור
 הולך לפניהם. ומקריבין אותו
 שלמים: ועטרה של זית
 בראשו. אית דאמרי לפי שהוא
 קרוב לארץ יותר מכל שאר
 אילנות שבשבעת המינים,
 דכתיב (דברים ה) ארץ זית שמן.
 ואית דאמרי לפי שאין בכל
 שאר אילנות של שבעת
 המינים אילן יפה ועלהו רענן
 כמו הזית: ועטרו את בכוריהם.
 וכיצד מעטרים, מי שהיו בכוריו
 גרוגרות מעטרן בתאנים לחים,
 מי שהיו בכוריו צמוקים מעטרן
 בענבים לחים, ואם מביאים
 ענבים היה מראה הטובים

והיפים שבכולם מלמעלה: הפחות. סגני כהונה: והגזברים. הממונים על ההקדש: ולפי כבוד
 הנכנסים. לפי רוב הנכנסים היו יוצאים, אם מרובים מרובים ואם מועטים מועטים: וכל בעלי
 אומניות שבירושלים עומדים מפניהם. אע"ג דאין בעלי אומניות חייבין לעמוד מפני תלמידי
 חכמים בשעה שעוסקים במלאכתם כדי שלא יתבטלו ממלאכתם, מ"מ היו חייבים לעמוד מפני
 מביאי בכורים דחביבה מצוה בשעתה. ומטעם זה עומדים מפני נושאי המטה שהמת בה, ומפני
 נושאי התינוק לברית מילה:

ביאורים והרחבות

12. פירוש: כיצד מעטרים? מי שהיו ביכוריו גרוגרות, מעטרן בתאנים לחים. ומי שהיו ביכוריו
 צימוקים, מעטרן בענבים לחים. ואם מביאים ענבים, היה מניח את הטובים והיפים שבכולם
 מלמעלה.

13. בגמרא חולין (נד, ב) מסופר על רבי חנא שהיה שולחני הפורט מעות. פעם אחת בא אליו

ר' עובדיה מברטנורא

ד החליל. מין כלי זמר וקולו נשמע למרחוק: היה נוטל הסל על כתפו. לפי שהיה צריך ליתנו מידו ליד כהן דכתיב (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך: ה הגוזלות שעל גבי הסלים. שהיו תולים מאחורי הסלים של בכורים תורים ובני יונים, ולא על גבי הסלים ממש שלא יטנפום. והן קרבין עולות: ומה שבידם. רמב"ם פירש הגוזלות שהביאו בידם שלא תלאום אחורי הסלים. ולי נראה ומה שבידם, הבכורים שהביאו בידם: ו רבי יהודה אומר עד ארמי אוכד אבי. ואין הלכה כרבי יהודה: ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו. מכאן משמע שהסל היה על ידו של כהן אלא שהבעלים אוחזים הסל בשפתותיו למעלה בשעת התנופה. ושלא כדברי האומר כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף: בצד המזבחה. בקרן דרומית מערבית: והשתחוה ויצא. מכאן משמע שלא היה מניף כי אם תנופה אחת בשעת הקריאה בלבד. ותנא דספרי מצריך שתי תנופות, אחת בשעת הקריאה דכתיב (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך

משנה ד

החליל מכה - מנגן לפניהם עד שמוגיעין להר הבית.

הגיעו להר הבית, אפלו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו בעצמו, ולא על ידי שליח ונגנס, עד שמוגיע לעזרה - חצר המקדש.

הגיע לעזרה ודברו הלויים בשיר (תהלים ל, ב): "ארומך ה' כי דליתני ולא שפחת אבי לי":

משנה ה

הגוזלות - תורים ובני יונה שעל גבי הסלים - שהיו תולים מהם בצדי הסלים, לעיטור הביכורים, היו קרבים עולות, ומה שבידם - הסלים והפירות נותנים לפניהם במתנה:

משנה ו

עזרהו הסל על כתפו - קודם שמסרו לכהן - קורא מ"הגדת היום לה' אלהיך" (דברים כו, א) עד שגומר כל הפרשה.

רבי יהודה אומר: עד "ארמי אבד אבי" (שם, ג). הגיע ל"ארמי אבד אבי", מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו - בשפת הסל למעלה, וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו, וקורא מ"ארמי אבד אבי" עד שהוא גומר כל הפרשה, ומניחו לסל הביכורים בצד המזבחה בקרן דרומית מערבית, והשתחוה ויצא:

והניחו וגמרינן יד יד מידיו תביאנה את אשי ה' (ויקרא ז), מה להלן תנופה אף כאן תנופה, והשנית לאחר שהשלים הקריאה, דלאחר הקריאה כתיב והנחתו, לשון לך נחה את העם (שמות לב) דהיינו

ביאורים והרחבות

רבי יוחנן וביקש ממנו דינר קורדנאי כדי לשער בו חסרון בקנה של בהמה לדעת אם היא טריפה. רצה לעמוד לפניו, לא הניחו לעמוד ואמר לו רבי יוחנן: שב בני שב, אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים, בשעה שעסוקין במלאכתם. ולא? והתנן: כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלין בשלומן, ואומרין להם: אחינו אנשי מקום פלוני בואכם בשלום (הרי שבעלי אומניות מפסיקים את מלאכתם לכבוד באי הביכורים, והוא הדין שיש להם לעמוד מפני תלמידי חכמים)!! אמר רבי יוחנן: מפניהם (מביאי הביכורים) עומדין (שחביבה מצווה בשעתה), מפני תלמידי חכמים אין עומדין.

ר' עובדיה מברטנורא

תנופה שמולך ומביא, מעלה ומוריד: ז נמנעו מלהביא. מפני הבושה שאינו יודע לקרות: התקינו שיהו מקרין. ואסמכוה אקרא דכתיב (דברים כו) וענית ואמרת, ואין עניה אלא מפי אחר: ח בקלותות של כסף ושל זהב. קופות מצופות כסף וזהב: הסלים והבכורים ניתנים לכהנים. סלי עניים ניתנים לכהנים, וקלותות של עשירים מחזירים להן. מכאן אמרו, בתר עניא אזלא עניותא: ט מעטרים את הבכורים חוץ משבעת המינים. מקיפים את הסלים שבכורים בהם מפירות נאים ומשובחים, ואף על פי שאינם משבעת המינים, כגון פריש ואתרוג וכיוצא בהן, והוא הדין שיכולין לעטר מפירות שגדלו בחו"ל: רבי עקיבא אומר אין מעטרים הבכורים אלא משבעת המינים. מפירות שגדלו בארץ שחייבים בבכורים. והלכה כר"ע: י הבכורים. עיקר הבכורים תאנה שבכרה או אשכול שבכר: תוספת הבכורים. בשעת לקיטת הבכורים מוסיף עליהם משאר תאנים או משאר ענבים: עיטור. הפירות הנאים שמקיף סביבות הסל להדור מצוה: מין

משנה ז

בְּרֵאשׁוֹנָה, כָּל מִי שִׁיּוֹדַע לְקָרוֹת פִּרְשֵׁת הַבִּיכּוּרִים בַּלְשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ, קוֹרְא, וְכֹל מִי שֶׁאִינוֹ יוֹדַע לְקָרוֹת, מְקַרֵּן אוֹתוֹ - קוֹרְאִים לִפְנֵי וְהוּא עוֹנֵה אַחַר הַקּוֹרֵא. נִמְנָעוּ מִלְּהִבִּיא אֱלֹהֵי שְׂאִינָם יוֹדְעִים לְקוֹרֵא, מִפְּנֵי הַבּוּשָׁה, הִתְקִינוּ שֶׁיְהוּ מְקַרֵּין אֶת מִי שִׁיּוֹדַע וְאֶת מִי שֶׁאִינוֹ יוֹדַע:

משנה ח

הַעֲשִׂירִים מְבִיאִים בְּפִרְיָהֶם בְּקָלְתוֹת - מִיָּנִי סִלִּים שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב - מִצּוֹפִים בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב, וְהַעֲנִיִּים מְבִיאִין אוֹתָם בְּסִלֵּי נֶצְרִים שֶׁל עֲרֵבָה קְלוּפָה, וְהַסִּלִּים שֶׁל הָעֲנִיִּים וְהַבְּכוּרִים נִתְּנִין בַּמִּתְנָה לְכַהֲנִים¹⁴:

משנה ט

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נָנִס* אוֹמֵר: מְעַטְרִין אֶת הַבְּכוּרִים בַּפִּירוֹת חוּץ - אִפִּילוֹ אִינָם מְשַׁבְּעֵת הַמִּינִים וְאִפִּילוֹ מִפִּירוֹת שֶׁגִּדְלוּ בַּחוּץ לְאַרְץ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִין מְעַטְרִין אֶת הַבְּכוּרִים אֲלָא מְשַׁבְּעֵת הַמִּינִים שֶׁגִּדְלוּ בְּאַרְץ וְחַיִּיבִים בַּבִּיכּוּרִים:

משנה י

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ מִדּוֹת - שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים כְּלוּלִים בְּבְכוּרִים: עֵיקַר הַבְּכוּרִים, וְתוֹסֶפֶת הַבְּכוּרִים - בְּשַׁעַת לְקִיטַת הַבִּיכּוּרִים נוֹהֲגִים לְהוֹסִיף פִּירוֹת עַל אֵלוֹ שֶׁהוֹפְרָשׁוּ, וְעֵטוֹר הַבְּכוּרִים - פִּירוֹת שֶׁמְנִיחִים עַל גְּבֵי הַסֵּל, לְנוֹי וְהִידוֹר מִצּוּוֹה. תוֹסֶפֶת הַבְּכוּרִים - מוֹסִיפִים עַל הַבִּיכּוּרִים רַק מִיָּן

ביאורים והרחבות

14. בגמרא בבא קמא (צב, א) למדין: סלי עניים ניתנים לכהנים, וקלותות של עשירים מחזירים להן, מכאן אמרו: בתר עניא אזלא עניותא (אחרי העני הולכת העניות).

רבי שמעון בן ננס

רבי שמעון בן ננס היה תנא מהדור השלישי, חברם של רבי עקיבא ורבי ישמעאל. עסק בעיקר בדיני ממונות עד שאמרו במשנה (בבא בתרא י, ח): אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: קְרוּצָה שְׂחִיפִים - גֵּעְסוֹק קְדִינֵי מְמוֹנוֹת, שְׂאִין לָךְ מְקוֹצֵעַ בְּתוֹרָה גְּדוֹל מְקוֹ, שְׁהוּ קְמַעְיָן הַנוֹבֵעַ. וְקְרוּצָה שְׂחִיפִים קְדִינֵי מְמוֹנוֹת. יִשְׁמַשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נָנִס.